

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ЧСР.
ÉDITION DE L'ÉCOLE POLYTECHNIQUE UKRAÏNIENNE EN TCHÉCOSLOVAQUIE

ПРОФ. ДР О. ЕЙХЕЛЬМАН

Побутові підстави, правничий уклад
і сучасний культурний поступ
міжнародного права

PROF. DR. O. EICHELMANN

1931

ПОДЄБРАДИ — LAZNĚ PODĚBRADY



U 24851

Проф. Др. О. Ейхельман.

Побутові підстави, правничий уклад і сучасний культурний поступ міжнародного права.

Розділ I.

§ 1. В зносінах між урядами багатьох держав на протязі багатьох століть ми постійно зустрічаємося з покликанням найвищих чинників, які керували міжнародними справами своєї країни, на обов'язуючі державу принципи і норми міжнародного права. Це завжди робилося для обґрунтування певних юридичних прав та правових вимог, які одна держава, в особі її належного органу — влади, обстоювала проти другої держави у тих випадках, коли, на думку першої, ця друга держава порушувала її права, або не виконувала виставлених правних вимог. І ця друга держава, коли вона не погоджувалася з правничим формулюванням заявлених проти неї претензій, зглядно протестів, заперечувала правильність поданих проти неї правничих мотивів. Словом, обидві сторони в такому правничому спорі покликалися на обов'язковість для них відповідних норм м/права. На позицію відкидання обов'язковості для них м/права уряди культурних держав ніколи не ставали. Так виявляється існування ідеї м/права. Таким є скрізь фактичний стан у практиці відносин між урядами культурних держав, що його можна позитивно констатувати. У такій загальній площі держави нового часу, в особі своїх відповідальних представників, завжди і одверто виявляли свою правосвідомість щодо правової обов'язковості певних основних норм права для їх міжнародного поступовання, в зносінах з іншими державами. Це є незмінним загальним явищем; воно позитивно (зовсім річєво) підтверджується. В архівах міністерств закордонних справ всіх країн переходять тому численні документальні докази, які ще більше виявляють і самі внутрішні мотиви у вчинках держав з боку правничого.

І у найновіші часи, при укладанні міжнародних договорів політичного значіння (змісту), в яких одночасно беруть участь багато держав, у відповідних нагодах, держави, для розв'язання міжнародних правових спорів, що можуть у майбутньому виникати, завжди покликаються на обов'язковість загальних принципів м/права (*principes généraux du droit des gens*). Це є звичайним типовим фактом.

§ 2. У такому відвертому вигляді, конкретно, — міцно та стало тримається цілком реально пануюча ідея про рівну правову обов'язковість основних норм м/права для всіх держав культурного світу в їх взаємовідносинах. І дійсно, відповідаючий тому позитивний лад правового порядку виразно і систематично панував у незлічимій

масі випадків міжнародних зносин між державами, як безперечний нормальний стан річей. І також в кількох конституційних хартіях держав, починаючи з конституції Сполучених Штатів Північної Америки, виразно згадується в окремих артикулах про обов'язковість для держави визнаних основних принципів м/права. Також у більшості карних кодексів є розділ про «переступи проти міжнародного права». І лише зовсім подібно до того, як жадні норми права в окремих країнах не забезпечують упорядкованому ними ладові 1) ні повної ідеологічної справедливості у вимогах даного віку змістом всіх своїх приписів; 2) ні остаточного усунення порушення цих приписів; 3) ні фактичного задоволення та повного відшкодування скривдженного за порушення його прав, хоч і видано судовий або інший відповідний вирок, — зовсім подібно тому ж і чинність, виконання норм м/права не могло бути позбавлене істотних правничих спорів чи то з причини неясности норм права, чи то з причини різної оцінки фактів.

§ 3. Але у царині м/правового життя правопорушення порівнюючи дуже рідкі щодо кількості. Вони мали і мають тут цілком особливий характер. Тут не буває тих масових порушень норм права, що є таким щоденним явищем у житті кожної держави, що так виразно в числах показує щорічна судова статистика кожної країни. В міжнародних зносинах держав навіть далекої аналогії масових правопорушень немає; тут в обставинах зносин між державними урядами її навіть не може бути. Тут діючими суб'єктами, суб'єктами м/права є держави; вони є в особі своїх найвищих урядів, взагалі кажучи, скрізь серйозні, солідні, розумні особистості; відповідальну діяльність в міжнародних зносинах переводять тут головні представники державного урядування і лише під їх безпосереднім і дуже пильним керуванням — інші відповідальні чинники; тому всі належні офіційні справи в керуванні міжнародними зносинами переводяться надзвичайно централізовано, т. зв. «дипломатичним шляхом». Популярна нині адміністративна децентралізація, що її вживають у цивільному внутрішньому управлінні держав, тут в управлінні зовнішніми зносинами з іншими урядами не допускається, з огляду на особливі обставини у цих справах. Вони потребують найсуворішої концентрації. І саме такою є вже остаточно і скрізь усталена практика, яку виправдують і досвідом і раціоналістично.

§ 4. В таких умовах держави не можуть творити тих масових правопорушень, що часом в загрозуючо великій кількості виникають в житті поміж окремими людьми в державі та роблять конче необхідними судові установи та масу різних звичайних поліцейних доглядів, попереджень і припинень. В подробицях ми цієї останньої теми торкатися не будемо. Всі ці неминучі обставини у житті також всіх найкультурніших країн досить відомі; вони у всіх перед очима. Ці паралелі перший раз в літературі я зазначив в 1889 році.

І ясно само собою, що психічні і побутові (соціальні) підстави та обставини і розумові міркування у відповідальній чинності державних урядів в міжнародних зносинах зовсім не сприяють заведенню

з боку центральних державних установ подібної поведінки, яка внутрі держави конче обумовлює найширшу і безпереривну діяльність тих судових і поліційних установ, про які згадано вище.

§ 5. Але, справді, в міжнародних правних відносинах, де тих масових правопорушень, що регулярно повторюються, особливо між приватними особами, не виникає, є, однак, дещо інше, що хвилює людство і робить надзвичайно багато біди та лиха людям та державам. Саме ці, порівнюючи зі звичайним внутрідержавним життям лише зовсім спорадичні спори про взаємні права та обов'язки та про їх порушення, що виникають поміж державами, — та до того часто або у відкритому, або — ще частіше — у прихованому зв'язку з політичними незгодами по між урядами, — не підлягають обов'язковому судовому організованому розв'язанню; і тому, коли вони не будуть миролюбно безпосередньо, чи через посередників розв'язані між супротивними сторонами, або по згоді між ними вирішені обраним ними єдиним судом, одним з існуючих нині способів, тоді кожна супротивна сторона, з метою обстояти та захистити свої вимоги, має безперечне право звертатися до засобів самозахисту, включно до війни, результат якої є вже справою факту: залежить від перемоги сильнішої сторони, якою може зробитися і сторона не права.

§ 6. Справді, таке гвалтовне розв'язання правових спорів в «історії права» не є явищем новим, оригінальним, властивим лише м/правовим конфліктам. І в м/праві це є повторенням такого ж способу у правному судовому процесі між окремими суперечниками про взаємні права та їх порушення окремими людьми у давні часи, коли судовий процес був ще в самому початку свого зовсім грубого розвитку, який і потім все ще дуже повільно і туго, крок за кроком удосконалювався.

На такій точці зупинилася врешті і організація Ліги Націй; а паризький пакт 1928 р. (т. зв. пакт Бріана—Келлога) залишається тільки платонічним політичним жестом з евентуальним моральним авторитетом. І Лізі Націй доводиться лише продовжувати свої вишукування засобів для знищення можливостей повстання війни...

Розуміється, що давні історичні приклади таких неудосягнених не можуть нам давати жадних підстав, щоб на них, як на прецедентах з малокультурного давнього минулого, зменшувати можливі сучасні дефекти у м/правових відносинах, коли такі дефекти фактично повинні бути визнані. І ми знаємо, що крайня небезпека, яка виникає для держав і народів від такого стану річей при розв'язанні міжнародних непорозумінь, вже давно спонукала людську думку вишукати кращі способи, щоби коли і не цілком усунути з державного життя цю небезпеку, то в кожному разі, по можливості, паралізувати та обмежувати її безконечно тяжкі наслідки.

Тому, природно, виникали:

1) численні проєкти організації навіть «вічного миру» поміж народами;

2) численні проєкти такої спільної організації держав, яка підходила б до існуючого часами типу т. зв. «союзу держав», т. зв. конфедерації для більшого чи меншого числа держав;

3) реальніші для умов сучасного політичного і м/життя проєкти про утворення конче обов'язкового м/суду для остаточного розв'язання м/правових спорів, в яких сторони не можуть прийти до добровільної згоди.

§ 7. Щодо точок 2 і 3 сучасна практика дійсно показує нам часткову реалізацію міждержавного життя. А саме, — унормувались загальні, офіційні, сталі м/установи для полегшення добровільного звертання бажаючих урядів за їх вільною взаємною згодою в потрібних випадках до організованої міжнародної інституції — єднального суду. Для такої мети тепер існують дві відповідні інституції. Обидві мають свій осідок в Гаазі. Це є: а) «Постійна Палата міжнародного єднального Суду», що була створена в 1889 р. першою гаазькою конференцією миру; потім вона була в деталях реорганізована в р. 1907. і б) заснована Версальським мировим конгресом 1919 р. «Постійна палата міжнародної юстиції».

До обох установ держави приєднуються по вільному розсуду, як суверенні держави.

По офіційній пропозиції та енергійному обстоюванню всесильного у той час президента Сполучених Штатів Півн. Америки проф. Вудро Вільсона, на Версальському конгресі 1919 р. утворено було «Союз держав» (за англійською термінологією *Ligue of Nations*); тому ми звичайно і вживаємо цей термін «Ліга націй». По-французькому вживається термін: «*Société des Nations*» (і тут «*Nations*» означає держави). Цей союз є добровільним об'єднанням держав; держави до нього приєднуються по вільному розсуду і вихід з його складу також залежить від власної волі кожного з членів Союзу.

Нині до Союзу приєдналося 56 членів з усіх частин світу. Він має на меті: а) попереджувати виникання війни у цілому світі; б) співпрацю держав на користь загальновизнаних культурних завдань у різних царинах. В межах реальної можливості Союз працював досі зі значним успіхом. Але зрозуміла річ, що такої великої мети він ще далеко не міг досягти вповні за короткий час свого існування. Але треба сказати, що обережні способи, якими він провадить свою працю, є вірні та дають підстави сподіватися з часом досягнення і великого успіху. Так можна думати без перебільшеного оптимізму.

Війни, звичайно, спричинювали собою багато неправди у світі; хоча разом з тим, деякі з них залишили після себе і великі культурні наслідки, яких в інший спосіб та іншими шляхами мабуть не можна було б досягти. І на цій підставі коло війни склався певний захоплюючий романтизм у різних народів та у різні часи. Але в наше завдання не входить спинятися тут над вказівкою цих евентуально «добрих» побутових (соціальних) наслідків війни. Ми залишаємо

на боці і метафізичне питання про те, наскільки саме такий гвалтовний метод освіжування культурно-національних сил та здібностей може входити в план найвищої ідеології всесвітнього життя на нашій планеті — на земській кулі. Ми тепер не потребуємо цієї ідеалізації для здійснення наших культурних завдань.

§ 8. Правники у наукових системах м/права прирівнювали війну, по аналогії з процесуальним правом, до правових судових засобів. Згідно з ідеєю права, з її повним здійсненням — так і повинно було робити. Тим більше це виправдувалось тим, що для гвалтовних відносин між воюючими сторонами, а саме, — в особливості — між озброєними силами держав на війні ступнево, але невинно створювалась і удосконалювалась, щодо свого культурного та гуманного змісту, певна система (звичайних) правил (т. зв. «законів і звичаїв») на війні, що ставили гвалтовні вчинки сторін на війні проти людей та майна ворога в певні більш-менш точно визначені норми. І це справді у великій мірі привело до того, що з часом, в ХІХ в. почали називати «гуманізацією війни» — надання людянішого характеру неминучим на війні насильствам проти здоров'я та життя, чести, свободи та майна людей, що стояли у ворожому таборі. У найвищій мірі цей процес гуманізації війни зреалізувався та прибрав певну форму (після першої спроби 1874 р. в Брюсселі) на обох Гаазьких конференціях миру — 1899 і 1907 рр., на яких «право на війні» було скодифіковано і остаточно офіційно прийнято в 1907 р. 44 державами з усіх частин світу. До певної міри предтечами цього великого значіння діла були: Женевська конвенція 1864 р. та Паризька конвенція 1868 р. на захист ранених та хорих вояків і лікарських установ на війні, як також Петербурзька декларація 1868 р. про заборону вживання деяких категорій набоїв на війні. Всі такі договори були уложені поміж значною кількістю держав. Слід зауважити, що у переважній більшості ці правові норми ведення війни, що їх було остаточно скодифіковано в Гаазі р. 1899 і підтверджено та частинно удосконалено р. 1907 тамже, були вже в 1874 р. зафіксовані в «проекті брюссельської декларації про закони і звичаї на війні» майже усіма європейськими державами.

§ 9. Але, не зважаючи на всі шкідливі, наочні для всіх наслідки, що тягла за собою кожна війна, її чинники ніколи не мали метою знищити правний лад між державами, с. т., усунути м/право. І ми бачимо це також в обмеженому обсязі на «праві на війні» (т. зв. «законах і звичаях війни»). Ця частина м/права залишалась і залишається, як обов'язуюча правова норма, саме на війні, як виразно позитивна норма права у вигляді цілої логічно викінченої системи численних норм, що з правового боку регулюють відносини між воюючими сторонами в усіх доступних по характеру справи відношеннях та напрямках.

І між бувшими ворогами, по закінченні війни і на підставі договору про мир, відновлюються загально-нормальні мирні правові відносини, що були до війни, поскільки в партикулярних нормах не було зроблено винятків в договорі про мир.

Нейтральних держав той, змінений на час війни, правовий стан що утворився між воюючими, — не торкається. Війна покладає на них тільки певні обов'язки, які логічно випливають з поняття «стану нейтралітету», з їх обов'язкової безсторонності у відношенні до даної війни поміж відповідними державами.

§ 10. В усій масі історичних подій в житті держав за останні століття, війни між державами культурного світу, порівнюючи 1) не складають, властиво, численних епізодів, 2) також не про всі війни можна твердити, що вони розпочалися без справедливих причин з боку оголосившої війну сторони та закінчилися несправедливим, щодо свого змісту, мирним договором.

Таким чином, війна не була якоюсь абсолютною перешкодою для тривалого заховання норм м/правового порядку на протязі століть. І можна паралельно вказати на те, що як внутрішні революції в державі не знищували державного права і зв'язаного з ним всього іншого правного ладу в державі, а, навпаки, це право і весь цей лад завжди знову і в повній мірі відновлялися в слідуючий за революцією мирний час, — так саме і війни поміж окремими державами не тільки не знищували м/правового ладу у світі, але не знищували його і між воюючими перед тим державами.

§ 11. Незаперечним є факт, що весь склад життя в культурних державах є зацікавлений у підтриманні мирного стану м/правового ладу поміж державами. І без істотного та річевого задоволення цієї життєвої вимоги вся культурна праця нового і старого світу залишилася б у значній мірі незреалізованою. Така свідомість і виразне зрозуміння усіх державних урядів є універсальним явищем. А наочним доказом того, в якій мірі, в якому обсязі та з якою інтенсивністю ця невідкладна потреба річево задовольнялась і продовжує задовольнятися в самих різноманітних напрямках, особливо у найновіші часи, є велика маса тих м/договорів поміж окремими державами та велика кількість створених за останні 50 років групових, т. зв. плюлярних договорів, що кожний зокрема має за наших часів обов'язуючу відповідні численні держави правну силу, та, в дійсності, виконуються майже без жадних непорозумінь та спорів мирно і сумлінно, згідно з усіма умовами кожної згоди. Число цих міжнародних договорів доходить до 15.000. Все це дуже серйозні та важливі акти, кожний у своїй царині. Ясна річ, що для пустих слів, або реверансів таких договорів, — та ще й у такій великій кількості, — не укладали б. Однак ми бачимо, що число їх безупинно збільшується, поширюючись на більше коло загальнокорисних для держав об'єктів, що виникають з потреб державного життя в його непереривному поступі. Ці договори у всій їх великій кількості укладалися для регулювання сталих та істотних цілей державного життя.

§ 12. Ці численні і для сторін обов'язуючі договори, своєю ціллю і своїм змістом, за незначними, порівнюючи, винятками, різко відрізняються від договорів, що укладалися для регулювання приватно-правових відносин, переважно відносно майна, зобов'язань,

особових послуг, спадщини тощо. Договори між державами крім: а) дуже небагатьох згод т. зв. політичного змісту, у тісному розумінню цього слова та б) порівнюючи значнішої кількості договорів про точне означення кордонів поміж територіями сусідніх держав, мають т. зв. р е г л я м е н т у ю ч и й зміст. Вони роблять те саме, — мають ту ж саму мету, те саме загальне, суспільне — соціальне — завдання, що мають і закони (та інші види загальних «норм» права) у державі. Ці регламентуючі договори по згоді поміж дотичними сторонами — державами встановлюють у писаній формі точні о б є к т и в н і н о р м и п р а в а, які кожна зі сторін, переважно на своїй території, повинна виконувати у відношенні до другої сторони та, згідно, її підданих. І такі обов'язки та права, що нормуються цими вільними м/жнародними погодженнями, є майже виключно рівними для обох сторін, а в плюлятеральних договорах — для всіх членів такої спільної згоди.

§ 13. Зазначимо далі характерні, типові риси, які ми зустрічаємо скрізь у формі цих численних регламентуючих договорів, що їх держави укладають поміж собою у наш час:

1) звичайно та переважно у білатеральному складі. У кожному окремому договорі є лише два контрагенти, і це не є випадковістю або механічною традицією, але залежить від невідкладної необхідності для держави заховати свободу своєї чинності у міжнародних зносинах згідно з її інтересами. Це є абсолютним примусом для самої держави.

2) У міжнародньому вжитку звичаєво переведено певний тип о в и й поділ змісту цих численних договорів на порівнюючи не численну кількість диференційованих одоманітних категорій, яких додержуються поодинокі держави. Практично-політичне значіння такої диференціації полягає в тому, що окремі держави, як незалежні від інших держав суб'єкти м/права, ліпше охороняють належну їм по праву можливість (суверенітет) розпорятися у своїх міжнародних зносинах в усіх окремих питаннях та випадках відповідно до свого інтересу, щоб вибрати собі — розуміється, при відповідній обопільній згоді, — а) корисних для себе контрагентів та б) по тих поодиноких предметах з усієї системи потрібних кожній державі м/зносин, що їх у даний час цікавлять. І ці поодинокі договори укладаються в різні часи і на різні терміни з окремими державами. Такою індивідуалізацією держави заховують повну волю в організації зносин, потрібних їм у міжнародньому побуті. Справа набирає таким чином потрібного їй еластичного характеру та заховує для кожної держави правову і фактичну можливість вчасно, доцільно та як найкраще задовольнити відповідні свої інтереси у тих міжнародньо-правових відносинах, які потребують договірних унормовань.

§ 14. Велике число окремих регламентуючих м/договорів, що у правовий спосіб упорядковують, як це роблять закони в державі, — нормують обширний обсяг м/зносин дотичних держав у сфері різноманітних та в переважаючій більшості культурних інтересів, у царині цивільного внутрішнього управління та судівництва держави. Одначе

при всій їх масі вони зовсім не виявляють по своєму річовому змісту, на цілій земній кулі, якогось хаосу, що у ньому і розібратися не можна, як про це можна було б думати з першого погляду. Зовсім навпаки, ми тут зустрічаємося з таким, справді на перший погляд навіть дивоглядним, але, при найближчому знайомстві з реальними умовами з даної сфери життя, цілком зрозумілим і природним явищем, а саме: при всій незалежності і самостійності окремих держав, що можуть укладати потрібні їм реґляментуючі м/договори цілковито вільно, а особливо вільно можуть вибирати і своїх контрагентів, вільно означувати обсяг та зміст кожного договору, згідно обсяг предметів для кожного договору (розуміється, при обопільній згоді), ми бачимо, що держави у цій справі поводяться, так би мовити, з чудово здисциплінованою систематичністю. Вони діють тут майже з рівною одноманітністю, згідно з певними загальними правилами, які справді базуються на цілком раціональній систематичності. І це не є ще все! Бо далі, у цій цілковито конкретній та дуже важливій справі ми можемо фактично констатувати, що в усьому культурному світі у масі існуючих питань м/правового унормовання у царині вільних відносин через поодинокі, скажемо, спеціальні — диференційовані, — с. т. партикулярні договори поміж двома державами і саме в різних численних комбінаціях між поодинокими державами звичайно вживаються ще й однакові та споріднені принципи для утворення цього міжнародньо-правового порядку дотичної держави з окремими іншими державами.

§ 15. Поодинокі договори, в яких такі однакові принципи прийняті, з правного боку, розуміється, юридично є цілковито незалежні один від одного, бо кожний з цих договорів, з таким тотожним змістом, — ми звемо їх партикулярними згодами — має правову силу тільки

- 1) для держав, що його уложили та
- 2) на той обмежений термін, що зазначений в умові.

Наприклад, сторонами договору є «А» і «Б». Вони уложили договір зі змістом «Х». Вони також уложили зовсім — та навіть текстуально — одноманітні з цим договором, договори «А» з «В», «Д», «Ж» і т. д. та «Б» з «Г», «Е», «З» і т. д. і далі, договори з таким же змістом уложили: «Д» з «Е», а «Б» з «Ж» і т. д., що в дійсності і буває. Але «А» і «Б» у своїх правових відносинах по договору між ними зі змістом «Х» не можуть покликатися — «А» на цілком тотожний по змісту, згідно по тексту, договір «Б» з «Г», а «Б» на такий же договір «А» з «В» або «Ж» на договір «Д» з «З» і т. д. Вони можуть покликатися в спорах поміж собою лише на свій відповідний договір, на протязі правосильного для нього терміну. Також, коли «А» має по певному предмету «Х» м/договори з однаковим змістом з усіма державами, крім, — припустимо, — лише одної, скажемо «У», то ця остання держава «У», з якою такого договору не існує, не може вимагати від «А», щоби вона застосувала цей договір і до неї. Все це, певна річ, відповідає безперечним, найелементарнішим правовим принципам і про це жадних суперечок не буває.

§ 16. Крім небагатьох загально обов'язуючих всі держави основних норм м/права, які базуються на незмінній необхідності (*necessitas*), яку називають природним правом, вся система урегульованих правовими нормами відносин між державами, цей фактичний об'єктивно-загальний у всій сукупності порядок в культурному світі, базується на згаданій тут масі, з правного боку цілком незалежних, вільних один від одного, партикулярних договорів, цебто на суб'єктивних актах окремих держав. Але ці поодинокі акти йдуть до спільної мети. Вони роблять це однаковими засобами, одноманітними, хоч формально і зовсім незалежними між собою, нормами, що фіксуються на письмі (текстуально) у тих договорах, як обов'язуючі норми права. На такий реально та міцно підготовлений фактичний підставі, держави переконались в реальній можливості та раціональній доцільності уложення т. зв. міжнародніх уній відносно тих предметів у царині м/правових відносин, де така усупільнена норма для м/умов уже є конкретно можливою, та, з огляду на дотичні важливі інтереси держави, бажаною.

§ 17. Протилежно до властивих партикулярних договорів ці м/унії є продовженням практики плюлятеральних умов-договорів. Вони укладаються:

1) при участі в них значної, а іноді дуже великої кількості контрагентів — держав;

2) з захованням для всіх інших держав права приєднатися до даної м/унії явочним порядком. Приєднання нових членів — держав до такої Унії не потребує з боку цієї Унії особливої згоди. Дуже не мале число так их уній обумовлюють приєднання до них кожного нового члена особливим актом про прийняття;

3) завжди, з застереженням права кожного члена такої унії на вільний вихід з її складу, при умові виконання певних вимог. Це потрібно для забезпечення відповідної правильної ліквідації відносин в унії.

4) з покладанням на всіх членів кожної окремої унії, як на основників, так і на всіх членів, що потім приєдналися до неї, всіх обов'язків та з забезпеченням усіх прав, що унормовані змістом даного договору про унію у відносинах поміж членами Унії.

§ 17a). Поширений ужиток м/плюлятеральних договорів цілком зрозуміло розвивався послідовно в форму м/унії, яка набрала правничого характеру «товариства» на підставі статуту, яким зробився первісний плюлятеральний договір. Ліга Націй, що поставила своїм програмовим завданням сприяти міжнародньому політично-культурному співробітництву (*coopération entre les nations*), приступила з самого початку до роботи, щоб по змові поширювати систему м/уній на звичаєвих підставах, що склалися до того часу, на нове коло назрівших об'єктів міжнароднього співжиття. Ліга Націй виявилась, крім того, вже готовим, зручним і здібним міжнароднім осередком відповідного універсального характеру, щоб таким чином зробити дальший крок по шляху поступу в дотеперішній практиці уживання первісної системи міжнародніх уній

(що засновувалися на підставі плюлятеральної згоди поміж певними численними учасниками її). Ліга Націй, як авторитетна м/інституція складає вже без окремих членів майбутньої проєктуємої м/унії, статуту, розраховані на досягнення певної мети: можливої н о в о ї відповідної унії та пропонує такий проєкт статуту, для вільного приєднання до нього, увазі можливо зацікавлених їм держав, які і погоджуються прийняти на себе обов'язки, що випливають з цього статуту. І така новоутворена унія набирає правової сили, коли до неї приєднається певний мінімум держав (для початку навіть дві держави). Практично цей новий спосіб під авторитетом Ліги Націй означає значний поступ наперед. Він значно полегшує можливість поширення системи м/уній на нові об'єкти. Це є дуже бажаним засобом для м/правового зміцнення в м/взаємовідносинах на (по можливості) універсально з'єднаних підставах і разом без порушення системи «основних норм» м/права, бо і ця удосконалена форма м/уній у правовому відношенні базується для кожного учасника виключно на його вільній згоді. Таким шляхом можуть бути з часом досягнуті змагання в напрямку деякої частинної кодифікації в м/праві. (Про це докладніше поговоримо в другій частині цієї статті у 4 т. «Записок У. Г. А.»).

§ 18. Партикулярні регламентуючі договори між двома державами укладаються не на довгі терміни. Це є навіть принциповим питанням. Пересічний максимум такого зафіксованного терміну є біля 5 років. Але при певних (і то вже чисто формальних) умовах, вони автоматично продовжують свою обов'язковість, без уложення жадного нового договорного акту (та без жадної особливої декларації з боку сторін) на такий не обмежений будучий час, поки одна зі сторін не зречеться даного договору. І саме в такому автоматичному порядку на нашому незмінному досвіді за небагатьома виїмками майже уся маса цих безчисленних партикулярних м/договорів продовжує заховувати обов'язуючу правову силу для контрагентів, звичайно, чи мало десятків років і після скінчення первісного обов'язуючого речення, на який договір виразно був уложений. Детальне пояснення цього явища належить до відділу про м/трактати. Ходить у цій справі про дуже доцільну та зручну практику, що утворилася сама собою і продовжує стало панувати без жадного обов'язкового примусу.

18 а) Тут не було жадної ініціативи з боку наукової теорії. Довгий час, в ХІХ ст., письменники не бажали визнавати категорій «партикулярного м/права», побоюючись, що таке відрізнєння в загальній системі норм м/права є шкідливим для єдності його поняття. Вони, користуючись цим матеріалом, що був наявним, не поясняли його значіння в системі м/права й особливо його спільного змісту і з'єднання останнього в реальну культурну суцільність. Ще в 1887 р. і потім повторно я висунув ці важливі питання і систематизував цей повний матеріал (1905 р.) на сталі категорії предметів, що нормуються цими партикулярними згодами поміж державами. Лише в ХІХ віці ступнево знайшла собі належну увагу з боку док-

трини ця категорія «партикулярних» норм м/права. Ця увага поволі поширюється, хоч, треба сказати, ще не знайшла загального признання й майже жадного філософічно-культурного поглиблення її змісту.

§ 19. Такими є всі ті, скрізь вільно пануючі, яскраві і безперечні (тривалі) факти та типові явища, які зовсім наочно виявляють та пояснюють нам у самому конкретному вигляді той дійсно тривало існуючий позитивний правний стан річей, котрий ми спостерігаємо у сучасному культурно-правовому житті поміж державами, що цілковито та органічно зміцнився, запустивши природне глибоке коріння в усьому політичному і господарському житті нашого часу: словом — можна сказати — є властивим реальним ґрунтом сучасного діючого м/правового порядку — позитивного м/права.

Р о з д і л 2.

§ 20. Поданий вище загальний вступ з'ясовує реальне побутове (соціальне) становище діючого в житті між державами права з його властивими головними засадничими моментами, які відрізняють м/право од тих сучасних звичайних форм і фактичних обставин та умов, що є властиві діючому внутрі кожної країни праву: державному, приватному, адміністративному, карному, судовому. В м/праві принципово немає (та й не може бути) якої-будь зверхньої влади та організованного урядового апарату; немає тут законодавця; немає і конче обов'язуючого супротивні сторони суду, який суверенно, без їх попередньої згоди вирішував би непогодження поміж ними; немає і влади для примусового виконання судових вироків; немає і інших компетенцій виконавчої влади. І Ліга Націй як вільна згода між державами, що входять до її складу, не вирішує та не може вирішувати цих питань в якій-будь радикально остаточній формі, але досягає лише компромісів. Але і це є, без сумніву, великим кроком наперед, великим успіхом в порівнянні зі станом недавнього минулого.

§ 21. Всі уперті спроби багатьох письменників, що старанно шукали в м/правових відносинах аналогії з законодавством, судом та виконавчою владою, які є кінцевою необхідністю у внутрішньому державному й правовому ладі, — були в дійсності лише грою слів. Розуміється, що кожна аналогія вже сама по собі робить лише приблизне або віддалене порівняння предметів, але не доводить жадної тотожності їх. Тому, колиб базуватися на таких аналогіях, прийшлося би залишити без належної реальної відповіді також і питання про те, чи існує фактично реальна підстава та науковий ґрунт для того, щоб за тим цілком реальним і тривалим у міжнародньому житті явищем, яке ми з'ясували вище в його основних елементах, підставах та формах і яке ми назвали п о з и т и в н и м м / п р а в о м, визнати якості, істотні ознаки та суттєві елементи того поняття, яке зв'язується з правничим терміном «позитивне право». Таке «позитивне» право розуміють як явище, що дійсно існує, — розуміють,

як норму, що у дійсному житті людей регулює зовнішні відносини між дотичними суб'єктами права: людьми, суспільними організаціями людей, інституціями та владою — в конче обов'язуючий їх спосіб. Реальність, дійсність, позитивність цього явища залежить від того, що ті правила, які ми іменуємо «нормами права», фактично панують як правно обов'язкові, словом, вони виконуються, як нормальний порядок, в зазначеному вигляді та змісті.

§ 22. Форми — способи — походження цих «норм права» можуть бути не тільки законодавчого порядку, як то звичайно буває у сучасних державах, але також і порядку звичаєвого, як то бувало і буває також у державному житті, коли «норми права» утворювалися поступово, через засвоєння певного звичаю. І саме цей останній спосіб утворення «норм права» довгий час у минулому був переважачим у всіх народів сучасної цивілізації, а часами, то й виключним джерелом діючого в окремих країнах позитивного права.

Далі, джерелом (Entstehungsform) «норм права» м о ж е б у т и також вільне погодження про певний предмет між незалежними один від одного у даній справі суб'єктами права, коли цей предмет знаходиться у повному їхньому розпорядженні та має своїм змістом складання тих чи інших загальнообов'язуючих обидві сторони «об'єктивних норм», що призначаються регулювати дотичні відносини між цими сторонами у певний сталий спосіб, с. т. з таким же самим побутовим (соціяльним) значінням, яке є властиве звичайним нормам права у державному побуті.

Але поза цими посередніми (в звичаєвому праві) й безпосередніми (в законодавстві та вільних погодженнях) людськими вчинками, обов'язуючі «норми права» можуть утворюватися у людських взаємовідносинах та особливо поміж державами ще і самі собою, як певний необхідний природний наслідок тривалого, міцного, реального стану речей у суспільному або особистому людському житті. Словом, норми права в таких умовах та при таких обставинах можуть утворюватися (*constituere* — за висловом славетного римського юриста Модестина) невідкладною необхідністю (за висловом того ж Модестина), якої усунути неможна. Тут ні безпосередня воля людей, як в законах та погодженнях, ні посередня участь їх, як в звичаєвому праві, не формують дану норму права (Модестин тут говорить про *facere* та *confirmare* = ділати, робити, згідно стверджувати).

Отже є зрозумілим, що відсутність законодавця, законодавчої влади у складі міжнародного правового побуту не виключає реальної можливості виникання та фактичного панування у житті «норм права» одним з зазначених вище інших способів: звичаєвого, договірної і природного (необхідного права — *jus necessarium*).

§ 23. Але мусимо зазначити, що звичаєве право в його суто-юридичному значінню, яке загально визнається, не має цього значіння у м/праві, через фактичні, принципово йому властиві, життєві обставини, а тому не може бути і його фактичного прикладання у міжнародних стосунках. А тим менше, і то цілком зрозуміло, м/право могло би базуватися у своїх основах на звичаєвому праві. У специфічному

10. Остань

43
характері умов м/правового життя, звичаєвому праву не вистачало б навіть мінімально-потрібної юридичної означеності і точності у змістові тих «норм права», якими могли б і повинні були б бути норми звичаєвого права у м/праві. І саме цю велику і цілком непоправиму хибу з жалем визнають і самі ті авторитети в науці міжнародного права, що уперто твердять про переважне значіння звичаєвого права для позитивного м/права, вважаючи його навіть головним джерелом для цього останнього, бо вважають, що саме всі основні його норми мають своєю позитивною правовою підставою це джерело — звичаєве право. Проте, ці поважні письменники і не можуть подати ні одного бездоганного, реально-позитивного прикладу для підтвердження своєї основної тези. Таке відношення до цього суто-юридичного питання, навіть з боку видатних юристів, почасти пояснюється тим традиційним, майже інстинктивним жахом, який правники-догматики мають і досі перед кожним натяком на «природне право», яке для них заступає собою право звичаєве.

§ 24. Отже залишаються дві останні форми походження норм права в міжнародному праві: 1) вільне погодження (*consensus* у Модестина) та 2) самодіюче-примусова, по суті відповідних річей, необхідність у життєвих взаємовідносинах (*necessitas* у того ж Модестина), що ми його називаємо «природним правом». До договорів належать і згоди в усіх інших виглядах, особливо, мовчазні згоди (*consensus tacitus* включно *c. t. presumptus*) та власні односторонні суверенні т. зв. «автономні» закони і розпорядження окремих держав поза договорами та мовчазними згодами з другими державами;

Те, що ми звичайно зовемо «природним правом» (*quod necessitas constituit*) утворюється, конститується само, поза законодавством окремих держав, поза звичаєвим правом і поза вільними міжнародними згодами та автономними актами. Воно є зовсім самодіючим, самочинним — незалежним джерелом також і в м/праві. Воно формується річево-логічною необхідністю, яка творить найвластивішу ознаку даних річей, словом — воно утворюється природно з власної *natura rei*. Однак воно не є явищем фізичної природи, а належить цілковито до соціального побуту до правового життя.

§ 25. Таким чином, позитивні «норми права» в загальному уживанню розумінню слова «право» існують у відносинах поміж державами. Вони 1) по внутрішній істоті річей цілком мислимі і зрозумілі — це з загально-логічного боку; 2) вони цілком реально — позитивно формуються і це є безперечний факт і стале явище в конкретному житті народів на протязі багатьох віків аж до наших часів; 3) норми права в м/праві, як було констатовано вище, конкретно вистачаюче справно виконуються зобов'язаними ними суб'єктами м/права, — державами, — при тих специфічних, властивих м/праву «санкціях» і гарантіях, що існують в умовах правових відносин поміж державами.

§ 26. Властива судова влада та властива ексекутивна влада у відносинах поміж незалежними одна від одної державами — цебто над ними, — властиво існувати не можуть, поки існують незалежні одна

від одної держави та, разом з тим, окреме м/право. Тут жадних аналогій з внутрішнім державним ладом бути не може. Це є остаточно. Але на сталих, реальних явищах ми переконуємося, що не вважаючи на такий цілковито принципово необхідний та свого роду начебто, як твердить дехто, хибний стан для м/права, — всеж правовий порядок між державами (міжнародній правовий порядок) міцно закорінився та тривало удержується. І немає жадних підстав думати, що в майбутньому могло би бути якимось інакше. Навпаки, є всі дані на те, що в майбутньому він буде лише удосконалюватися та активізуватися. Цей міжнародній стан існує цілком реально, опановуючи собою міжнародні взаємовідносини, хоча в ньому, як і в кожному людському витворі, є дефекти, що досить яскраво позначаються від часу до часу. Але ці дефекти не руйнують справи в її основній цілості. Міжнародне право існує безперервно, не зважаючи на деякі тимчасові перебої. Бо, як добре відомо, і у внутрішньому житті держави навіть найдосконаліші і відповідно гарантовані норми державного права порушуються без порівняння частіше, аніж вище згадані норми права міжнародного.

§ 27. Тому з огляду на те, що «позитивним правом» ми називаємо те право, що конкретно діє, то факт такої чинности констатується, певна річ, дійсним виконанням як поодиноких норм права, так і цілої системи споріднених норм права. І це є скрізь так само як у внутрішньо-державному правовому побуті, так і в цілому обсязі м/правових відносин. І не маючи можливостей для припущення над собою організованої судової влади, що вирішувала б м/правові спори, держави всеж таки в тих випадках, коли вони не могли розв'язати свого правного спору широко уживаним в практиці дипломатичним шляхом, дуже зацікавлені в тому, щоб добровільно передати свій правний спір до вирішення в спосіб судовий — через єднальний суд, котрий вибирається добровільно для вирішення конкретного випадку міждержавного правного непорозуміння. В цьому випадкові держави користувалися корисним прикладом з приватно-правних суперечок, в яких арбітражний суд виявився найкращим способом правного розв'язання дуже гострих і по суті дуже складних спорів, що провадилися часто з приводу величезних мастикових інтересів.

§ 28. Є безсумнівним фактом, що на протязі ХІХ ст. практика державних урядів у справі звертання до арбітражного суду для розв'язання їх міждержавних правових спорів йшла вперед з геометричною поступовістю. Випадки звертання до такого суду досягли за період ХІХ ст. дуже великого числа; спочатку вони відбувались згідно з особливими, для кожної окремої справи сингулярними погодженнями (компромісами). Потім, як наслідок вдалої практики та у зв'язку з нею, почало поширюватися вживання загальних договірних умов поміж державами про те, що вони правові спори, які в майбутньому могли би виникнути поміж ними по певній категорії точно зазначених в договорі справ, що не могли б бути розв'язані

дипломатичним шляхом (безпосередніми переговорами) або при допомозі дипломатичного посередництва — подавали такий спір обов'язково на вирішення через м/арбітражний суд, — себто на розв'язання у спосіб правовий, і тому зобов'язувалися не звертатися з причини таких спорів, до гвалтовних засобів охорони своїх вимог: до репресалій, мирної блокади, війни. Договорів про арбітраж, т. зв. «арбітражних згод» в такій загальній формі ми бачимо в практиці ХІХ ст. досить багато і число їх з часом все збільшується. І в такому послідовному поступовому русі, на кінець століття, в 1899 р., на грандіозному м/конгресі в Гаазі (т. зв. Перша Гаазька конференція миру) по догоді між 26 державами, — у тому числі при участі всіх у той час т. зв. «великих держав», — була уложена угода про правила для розв'язання на майбутнє м/правових спорів мирними способами.

§ 29. На цій конференції була унормована ціла низка способів для здійснення такої цілі (приятельські послуги, посередництво урядів інших держав, слідчі м/комісії, і як найвища інстанція — м/єднальний трибунал по призначенню зі складу Постійної Палати міжнародного арбітражу). До складу цієї м/Палати входить по три члени, делегованих від кожної з тих 26 держав, які в р. 1899 приєдналися до цієї угоди. Цією угодою унормували також дуже цінний — цілком відповідаючий своїй цілі — статут для єднально-судового поступовання (єднально-судового процесу), яким і користуються в діяльності цієї Палати. Але цей великого значіння крок мав на цей раз лише обмежене значіння. «Палата» була утворена і правила «поступовання» складені властиво з допомогою метою, щоб урядам держав, які за попередній час уже призвичаїлись звертатися до м/єднального суду та потребуватимуть і на майбутнє користуватися цим правовим шляхом для вирішення правних спорів поміж собою, у л е г ш и т и в потрібних випадках можливість користування цими, конче бажаними для мирного співжиття держав, способами полагодження спорів. «Палата» творить собою колегію з авторитетних кандидатів для вільного обрання з їх складу бажаних для дотичних супротивних сторін, у кожній окремій справі «арбітрів». «Правила» ж для поступовання дають безперечно зразковий процесуальний кодекс для вирішення таких складних справ. Він узглядною всіми справедливими інтересами і вимогами сторін і забезпечує повне з'ясування всієї правди у справі на єднальному суді. Великий безпосередній успіх цієї зовсім нової міжнародної інституції, в такому великому масштабі, полягав у тому (в порівнянні з попереднім станом річей), що супротивні сторони, бажаючи подати свій спір на єднальне розв'язання, до того часу мусіли в кожному окремому випадку, зокрема умовлятися про устрій і порядок поступовання єднального суду. Це ж при звичайній в дипломатичних переговорах тяганині спричинювало багато труднощів та гальмувало вирішення справи. За нових умов — після організації «Палати» та прийняття її процесового кодексу, вистачало, щоб сторони просто погодилися на те, щоб точно означений предмет спору подати до розв'язання через

єднальний вирок по правилах Гаазької згоди про розв'язання спорів та вибрати для себе арбітрів.

§ 30. Одначе цей великий гаазький утвір 1899 р. не покладав жадної обов'язковости на учасників гаазької згоди подавати свої міждержавні спори м/правового змісту до єднального вирішення взагалі, або про звернення в таких справах саме до «постійної палати арбітражу» в Гаазі. В обох випадках контрагенти гаазької згоди мали цілком вільну руку. Т. ч. жадного безпосереднього практичного значіння за цим трибуналом властиво затверджено не було. Його практичне значіння мало витворитися на підставі його власного авторитету само собою. З початку його утворення більшість письменників та практичних юристів висловилась з приводу нього досить скептично. Висловлювались навіть образливі запідозріння в щирості та шляхетності цілей та намірів самої гаазької конференції, оскільки ініціатива створення зазначеної м/інституції виходила від російського уряду. Але такі запідозріння були зовсім безпідставними. Це згодом доведено було документально. А безпосередня практична вартість і значіння цієї установи для справ міжнародних взаємовідносин дуже швидко — всього за пару років — була блискуче доведена; несподівано поширилось, зміцнилось та удосконалилось міжнародне єднальне судівництво. Життя дуже швидко підтвердило надзвичайну доцільність такого обширного, майже універсального м/об'єднання для створення зразкової, авторитетної та раціонально організованої, властиво вільної інституції для полагодження (принципом згоди) м/правових спорів, не зважаючи на те, що використовувати послуги цієї установи кожна держава може по власному розсуду, вільно вибираючи своїх арбітрів, та по взаємній згоді визначаючи зміст та обсяг предмету спору, який розбирає гаазький трибунал.

§ 31. Безпосередні великі практичні наслідки гаазької згоди про м/організацію єднального суду від 1899 р. були такі: 1) більшість держав з того часу, а в тому числі, особливо, всі великі держави, почали укладати т. зв. «арбітражні договори» з багатьома іншими державами про обов'язкове вирішення їх обопільних м/правових спорів або по всіх взагалі правових питаннях, або з певним обмеженням, або з енумераційним переліченням точно визначених питань. Треба зауважити, що у зносинах між європейськими державами такі договори про майбутній арбітраж були властиво новим явищем. 2) Всі ці «договори про арбітраж» (*conventions de l'arbitrage*) ґрунтуються на гаазькій згоді з р. 1899; вони просто покликаються на цю згоду щодо способу формування в належних випадках особового складу єднального трибуналу (з числа членів колеґії постійної палати) і щодо порядку поступовання в ньому.

На другій гаазькій конференції миру, в р. 1907, згода з р. 1899 була переглянута. Основи її не були порушені. Пороблено було лише деякі дрібні зміни та додатки технічного характеру. На такій підставі було зформульовано повну нову редакцію всієї конвенції про розв'язання м/правних спорів принципом угоди. В 1907 р. число учасників згоди проти 1899 р. (26) збільшилось до 44. В цей час

приєдналися майже усі американські держави. Інституція т. ч. зробилася всесвітньою. Справа м/арбітражу для розв'язання правових спорів поміж державами зробила великий крок наперед при закінченні світової війни.

§ 32. У Версальському та інших відповідних договорах 1919 і 1920 рр. згода про утворення Союзу держав (Ліга Націй) між союзними у світовій війні (27) державами (себто усіві їх кількості) відповідними артикулами категорично зобов'язує всіх учасників «Союзу» подавати всі невирішені поміж ними безпосередньо спори, які в майбутньому повстали б поміж ними та мали правовий зміст, на вирішення одним із способів єднального суду. Крім того, відповідно до свого основного завдання про охорону світового миру, ця згода про організацію «Союзу держав» рішуче підкреслює обов'язкове прикладення усіх можливих енергійних заходів як з боку Ради Союзу, так і самого Зібрання його, з метою запобігти виникненню гвалтовних чинів (війни) у першу чергу, розуміється, поміж державами які є та згідно будуть членами Союзу, а також і усунути причини таких спорів, які не мають правового змісту. Для уживання цих заходів розроблено досить детальний порядок, що обов'язує в належному випадку супротивні сторони. Власне основним завданням тут є мирове посередництво, так що в разі, коли воно не дасть позитивного результату щодо добровільного примирення сторін, останні заховують для себе волю чинности по власному розсуду, а саме: вони можуть тоді використати і своє первісне право війни, залишаючись всеж таки членами Союзу Держав. І Союз не може допомогти тій стороні, яку він у цьому конфлікті визнає за морально, чи політично праву проти другої сторони.

§ 33. Для зміцнення положення м/єднального суду, а також з деяких практичних причин, згода про утворення «Союзу Держав» 1919 р. створила поруч згаданої вище, закладеної р. 1907, «постійної палати м/арбітражу» в тій же Гаазі окрему нову інституцію: «постійну палату міжнародної юстиції», зі своїм відокремленим власним устроєм та статутом. Ця нова палата м/єднального суду, що зорганізована в 1921 р., працює пильно та успішно. Вона є сталою інституцією з досить численним постійним особовим складом — нині 15 судей та 6 до них суплентів. Вона мала щорічно періодичні звичайні збори. А по останній реформі вона є у повному складі постійно (крім ферій) чинною. Сторони в цьому суді не обирають арбітрів, а звертаються до вже устаткованої інституції, а через те її не називають єднальною палатою, а просто палатою м/юстиції. Стара Палата, яка продовжує все ж існувати, збирається *ad hoc* та не у повному складі, а у складі окремо обраних сторонами арбітрів, що вільно обираються зі загального складу членів Палати, яких зараз є біля 120.

§ 34. Але і ця постійна «Палата м/юстиції» не є для супротивних сторін обов'язковою інстанцією. Сторони, не виключаючи і членів «Союзу Держав», зі спорами поміж собою в правничих справах, звертаються саме до Палати Юстиції лише за вільною згодою. Вони

можуть звертатися і до згаданої вище Палати м/арбітражу та навіть скласти цілком окремий для своєї справи єднальний суд. Але в багатьох випадках вони можуть зобов'язатися звертатися з певними категоріями спорів саме до Палати юстиції, як це ми досить часто спостерігаємо. Відносно Палати юстиції слід окремо підкреслити, що її організація і компетенція є складні^і в порівнянні з Палатою єднального арбітражу — обмежені. Це можна вважати одночасно і за «плюс» і за «мінус». Отже супротивні сторони, з огляду на таку різницю, можуть передати свій спір до того трибуналу, який у даному разі гарантує найкраще поладження спірної справи.

На Палату юстиції покладено ще одну особливу функцію, яка властиво зовсім не відповідає природі судової установи. Справа в тому, що з доручення Ради Союзу держав «Палата Юстиції» повинна подавати їй свої міркування в спірних м/правових питаннях, — с. т. судова установа функціонує тут, як звичайний консультант у справі, яка, однак, потім може бути подана до неї ж, як судової інституції, і при розгляненні в повному судовому порядку справа може виявитися в іншому вигляді та потребувати іншого вироку, ніж той, що його висловлено у висновку консультації, яка не могла знати усіх підстав справи. Такий стан у справі поставив би суд у невідгідну ситуацію.

§ 34. Приймаючи все це на увагу, можемо твердити, що зроблені нові доповнення єднально-судової справи, при надзвичайному тепер розвиткові м/правового унормовання, шляхом договорів в міждержавних зносинах, численних та різноманітних питань, яскраво підкреслюють та зміцнюють в свою чергу і реальний правовий стан та моральний і політичний авторитет позитивного м/права в практичному житті. І дійсно, практика показує нам без винятків бездоганно-коректне та сумлінне виконання всіх вироків м/арбітражів, що були видані як до 1899 р., так і після цього терміну. Такі наслідки цілком зрозумілі з огляду на добровільний вибір арбітрів та обопільну згоду сторін неодмінно підпорядковуватися вироків та точно його виконати. Бо цілком безсумнівно, що без такого зобов'язання жадний єднальний суд, або суддя і не погодяться прийняти до розв'язання та вирішення справи, яку передають йому для поладження.

§ 35. Організованих зверхніх езекутивних засобів проти держави, колиб вона не виконала вироку м/єднального суду, нема. Їх не існує. Таких реально забезпечених засобів не створив також і «Союз Держав», (див. абз. IV. ст. 13 його статуту). В Союзі Держав — покищо — лише проєктується, крім економічних репресій, що можуть стати реальністю, та репресалій з боку членів Союзу проти такої держави, котра не виконує певних, обумовлених статутом Союзу обов'язань; — проєктується — подання військової допомоги з боку всіх членів Союзу проти порушителя. Але треба зауважати, що по м/правовому змісту, така військова поміч, навіть колиб вона була остаточно забезпечена та здійснена (див. абз. II. ст. 16 статуту Союзу) та виконувалась, все ж залишалась би тільки

звичайною допомогою союзника на війні, хоча б і у наперед універсально умовленій формі, між численними десятками держав. Тому така чинність не підходить під звичайне поняття властиво ексекутивних засобів у загальноприйнятому розумінню цього слова, не кажучи вже про те, що такі засоби може виконувати лише влада над підлеглими їй особами, або організаціями.

З другого боку, існування такої ексекутивної влади, коли б вона могла здійснитися у відношеннях поміж незалежними одна від одної державами, не було б такою невідкладною умовою у правовому порядку, яку ексекутивна влада виявляє у правовому житті окремої країни. А зовсім навпаки, бо нормальний правовий рух тут, у міжнародних відносинах, є досить забезпечений пануючим, як правило, т. м., добропорядним поведженням усіх відповідальних представників державної влади в міжнародних зносинах поміж державами. Тут ми скрізь спостерігаємо надзвичайну обережність в усіх правових поступованнях органів влади. І це не є властивою ознакою лише міждержавних взаємовідносин. Ми спостерігаємо її, цілком природно, і в приватно-правних взаємовідносинах поміж розумними та солідними людьми, інституціями та господарськими товариствами. Вони взагалі досить рідко звертаються в своїх взаємовідносинах до урядово-судового апарату, а вироки всяких, чи то урядових, чи то єднальних судів виконують як належить.

Розділ III.

§ 36. Після попереднього викладу про побутове положення м/правового життя, про його реальні побутові елементи та специфічні умови, про його особливі та властиві лише йому форми, ми переходимо до визначення правничої концепції та систематизації сучасного позитивного м/права.

Правовою основою (і санкцією) разом реального існування та фактичного панування м/правового порядку, як також його всебічної позитивності в основних і партикулярних нормах, є його правова норма, в її звичайному, загальному розумінні. Тому наукова дефініція поняття міжнародне право, що випливає з вище розібраних підстав і форм його, і вичерпує суть всього предмету та надає йому певної усистематизованості, буде така: міжнародне право є 1) правовий порядок, який 2) означає обов'язкові норми 3) у публічно-правових відносинах 4) між незалежними одна від одної державами, згідно міжнародно-правовими спілками держав.

Отже, тільки держави, ці політично міцно та стало організовані найвищі суспільні об'єднання людей, є основними суб'єктами м/права. Перш за все, лише вони мають в м/правових відносинах якість тих особових правових одиниць, які безпосередньо зосереджують в собі м/правові права, обов'язки та відповідальність в м/зносинах. Держави належать тут, у звичайному юридичному розумінні

та згідно з правничою термінологією, також до загальної категорії «юридичних осіб».

§ 37. Поодинокі фізичні та юридичні особи всяких категорій в поодиноких сучасних державах, хоч(здебільшого) і користуються багатьома забезпеченими правами, опертими на м/правових зв'язках тіві держави, у склад якої вони входять, але користуються вони цим лише під піклуванням та захистом самої державної організації, що в певній мірі передає цим організаціям, чи особам свої права. Відповідних самостійних м/правових відносин (як суб'єкти м/права) до інших держав ці особи не мають. Таким є нормальний стан в сучасній державності, що є підставою для м/правового укладу, і випадкові винятки, на яких деякі письменники-юристи бажають оперти свою думку про те, що не лише самі держави є суб'єктами м/права, не порушують правдивості нашої думки. А тому, поки триватиме основна база м/права, в розумінню з'ясованого вище правового порядку: саме — поміж незалежними одна від одної державами, зазначене тут, (нібито) обмежене коло суб'єктів м/права, мусить залишитися незмінною підставою в основній правничій конструкції позитивного м/права. І лише в зовсім рідких випадках, до того дуже обмежених в практичному житті, напр., в модерному нині питанні про стан національних меншостей в деяких державах по договорах 1919—1923 рр., окремим групам населення (національним меншостям) надається під охороною м/договорів у певному розмірі право для власних безпосередніх (поза урядом держави, до якої вони належать) виступів перед іншими відповідними державами, зглядно перед союзом держав, напр., Лігою Націй, в справах захисту своїх прав, що гарантовані цими державами на користь тих національних меншостей (повторюємо: за згодою держави), а саме, коли ці права було пошкоджено. Право це поширюється на стан національно-культурної автономії та іноді також адміністративної автономії. Але само собою зрозуміло, що таке особливе положення однієї частини населення в державі є і може бути завжди лише спеціальним винятком, на підставі партикулярних згод поміж окремими державами, без огляду на те, чи це буде зроблено під гарантією третіх держав, чи без такої гарантії. Але, як взагалі кожні винятки, і цей виняток не змінює з'ясованої вище основної юридично-конструктивної ознаки для «суб'єктів м/права» в її загальному принциповому значінні. Вона є необхідністю у реальному змісті та тривало існуючих підставах та обставинах м/політичного стану річей!

§ 38. Ця теза про таке, скажемо умовно, — «обмежене» коло суб'єктів м/права взагалі, ґрунтовно зміцнилася в останні часи в пануючій доктрині. І лише в самі останні часи до такої тези, з боку небагатьох досить знаних письменників, було зроблено енергійні заперечення. Але вони не витримують річової критики, коли звертати увагу на твердо засвоєне, логічне і річово обґрунтоване поняття «суб'єкта права» в системі правознавства, в тому ясному означенні, яке панує і досі, беручи в даному питанні на увагу і особливість

10
стану «державности» у наш час. І, певна річ, що з тієї, у кожному розумінні, лише зовсім випадкової причини, що, особливо в останній час, переважно в мирових договорах 1919—1923 рр., знову почали грати ролю особливі гарантії прав (нині «національних») меншостей, в тих чи інших країнах через постанови в м/договорах, і, саме, що через такі особливі гарантії надаються певним групам населення (нині національним меншостям) у даній державі формально узаконені права подавати скарги проти свого уряду, який порушив такі обумовлені права, — та (що має надзвичайний правовий характер) — подавати такі скарги до влади в інших державах, які в м/договорах обумовили згадані гарантії, — з такої випадкової причини не випливає жадної ні наукової, ні річево-логічної підстави для зміни усталеного річево-реального і абсолютно-логічного принципу в засадничій конструкції м/права: його суб'єктів, якими в засаді можуть бути лише держави. Цей правно-абсолютний стан не змінюється і через те, що навіть дуже важливі фактичні партикулярні моменти у певний даний час, — або і в м/договорах, або і в якому-будь іншому м/погодженню про зміни, зглядно про збільшення території даної держави, — обумовлюють згадані гарантії. І також цей основний м/правовий стан щодо суб'єктів м/права не змінюється через те, що вживання подібної гарантії для національних меншостей нині так значно, та в своєму роді, начебто систематично поширилося. Тут можна зауважати, що і раніше, до початку XIX віку, аналогічними гарантіями користувалися відносно всього правового та культурного укладу, себто відносно всіх станових та релігійних прав усіх шарів населення певної місцевості, яка перейшла у володіння однієї держави від другої. Перша зобов'язувалась — і це був м/правний обов'язок перед другою — не порушувати тих прав.

§ 39. Але всі такі принагідні сингулярні випадки зовсім не можуть міняти самої основи та принципу відносно сталих суб'єктів м/права. Такі винятки реально і правно вводять лише певні обмежені партикулярні м/правові титули, переважно для політичного виправдування дотичного втручання урядів одних держав, — і тільки їх, — у внутрішні справи іншої держави. Ті територіяльні нарізки, що їх було зроблено у мирових договорах 1919—1923 рр. та які розірвали багато природних національних суцільностей, політично та морально, обумовлювали також і певний мінімум необхідних справедливих компенсацій для відповідних меншостей населення, політично відірваних від свого, т. м., рідного етнічного тіла, — цебто для того, щоб у певній — в дійсності лише мінімальній — мірі, виправдати ті територіяльно-політичні, т. м., неприродні розкраювання. Тому й потрібні були ті м/партикулярні гарантії на користь прав національних меншостей та разом з тим, певна річ, в них містилась і правова санкція відповідного права меншостей вимагати виконання цих, обмежуючих державу, умов. Отже, зробилось логічно необхідним те, що на протязі XIX віку вже вважалось, з погляду політичної практики дер-

жави, зовсім усуненим з практики відносин поміж культурними державами, але прикладалося, як крайній виняток, лише на Балканах, з огляду на відомі умови, що існували там. Інша справа, що по умовах, які уложено поміж культурними державами за останній час, така відновлена та нова практика м/правових гарантій прав національних меншостей також зробилась необхідністю. Але і всі такі виняткові партикулярні положення, а також важливі умови, які їх спричинили, і великий політичний галас, який часом повстає коло них у деяких країнах, все це не може виправдувати якоїсь зміни цілком правильного і закорінілого в сучасній політичній культурі та необхідного у ній м/правного поняття про державу, як виключного суб'єкта у царині м/правових відносин.

§ 40. В малому масштабі можна тут подати ще й такий, свого роду аналогічний приклад з постійної одноманітної практики м/зносин: в великої маси договорів про взаємну видачу утікачів злочинців. Отже, злочинець «а», підданий держави «А», котрого по законах цієї держави можна судити за його вчинки, перебуває в даний момент на території держави «Б». Поміж обома державами існує договір про взаємну видачу злочинців. Таким чином, особа «а» підлягає видачі до держави «А», за точно означені в даному разі переступи. Потім, коли «а» вже виданий і знаходиться на території своєї держави, з'ясується, що він раніш, до видачі його, зробив ще інші переступи, за які по законах в державі «Б» він мусів би також бути відданий до суду. Але не зважаючи на це, з огляду на даний договір, його «а» в державі «А» не можна судити за ці нововиявлені переступи без особливої згоди на це уряду держави «Б». У всякім разі, коли уряд держави «А» порушив би цей точно передбачений умовою стан річей, то згадана особа «а», певна річ, має легальне право скаржитися на уряд своєї держави («А») до уряду другої країни («Б») і це не можна вважати зрадою своєї батьківщини. Але наслідки такої скарги залежать од уряду держави «Б». Суб'єктом прав у цьому випадкові, не зважаючи на те, що вони, т. м., рікошетом переходять на особу «а», яка може користуватися ними з успіхом для себе, всеж залишається держава «Б», а не індивідум «а». Останній лише користується (рефлексивно) безпосередніми правами держави «Б». Він знаходиться під управненим захистом та піклуванням її згідно її ж волі. Бувають ще й інші приклади цього роду, і в них окремі індивіди не робляться суб'єктами м/права, бо не набувають яких-будь самостійних — безпосередніх — м/правових управнень.

§ 41. У спробі змінити пануючу у практиці та в доктрині тезу про державу, як про єдиний суб'єкт м/права, на підставі поодиноких прецедентів з практичного життя, можна зауважати вплив досить поширеної звички конструювати м/правові поняття та норми на всяких прецедентах в практиці м/зносин. Це є, одначе, зовсім помилковий правничий метод, для якого не існує жадних паралелів чи аналогій з тим дійсно великим і справжнім загальним значінням, яке можуть набути в унормованому правовому житті окремі рішення

судових установ для з'ясування нових правничих питань. І в цьому відношенні перш за все (і це є особливо важливим), такі судові рішення у кожному разі відбуваються у цілковито та виключно правно-об'єктивний спосіб, без побічних, того чи іншого змісту міркувань чи впливів, і тільки через те вони можуть заховати фактичне значіння, як строго юридичні прецеденти для майбутнього в аналогічних нових справах. Але і це, як відомо, не завжди буває. Таке значіння (зовсім вільно з судово-правового боку) прецедентів заховують судові рішення лише у тому разі, коли вони зустрічають належне визнання і ухвалу з боку фахової правничої opinio. Таких умов не має в прецедентах м/зносин. Перш за все, прецеденти тут складаються завжди під сильним впливом політичних обставин та політичних міркувань, для «правових прецедентів», цілком зрозуміло, непридатних. Та й інших умов, за яких утворюється згаданий об'єктивний авторитет судових прецедентів в державі, в м/відносинах, звичайно, в більшості випадків, не існує.

§ 42. Справді, загально прийнята теза про те, що тільки держави є суб'єктами м/права, зайняла своє положення легко і без особливого намагання та без суттєвих заперечень. І ця теза, очевидно з огляду на таку щасливу обставину, залишилася глибше необігрунтованою, бо «відчинених дверей не треба відчиняти». Отже і нова течія, що хоче заперечити цю тезу, очевидно, залишає без належної уваги ті основні засади, що на них тривало і міцно хоч і без багатьох слів, базувалася давня яскрава теза про «суб'єкти» м/права. Ця заперечуюча стару тезу течія базується на винятках, які у всіх перед очима, але мають в усій м/правовій системі лише виняткове, партикулярне та умовне значіння. Отже, цю релятивність значіння цих винятків треба належно зазначити та відповідно пояснити. Але ні в якому разі не можна надавати їм такого великого значіння, що могло би вносити зміни в загальну систему понять м/права. Бо ці винятки такого значіння по суті своїй не мають.

Розділ IV.

§ 43. Зупинимось ще на поясненні складових частин нашої дефініції поняття м/права.

І) М/право є правовий порядок.

а) Норми, що складають цей позитивний порядок є «н о р м и п р а в а». Вони строго відрізняються від норм етики, від приписів (догм) релігії, від правил етики та від вимог куртуазії й принципів політики. Всі ці останні норми: приписи, правила, вимоги та принципи — вживаються в належній мірі також і в м/відносинах держав. Але вони належать до іншого порядку поведінки урядів у м/житті і їх не можна змішувати з приписами позитивного м/права, які з остаточною обов'язковістю упорядковують певний потрібний мінімум зовнішньої коректності у відносинах поміж державами. В науці м/права часто зустрічаємо таке змішування ще й до нашого

часу. Це робило не малу шкоду для авторитету цієї науки та багато перешкоджало правильному розумінню позитивного м/права. Вимога такого строгого відмежування норм права від інших зазначених вище норм, однак, не має на меті заперечувати ту безсумнівну і реальну істину, що всі ці інші норми: догмати, правила, вимоги та принципи, — завжди мали, мають і мусять мати великий і плідний духовний вплив, як внутрішня культурна підстава, на утворення та формування потрібних, корисних, доцільних й справедливих норм також і в царині м/правових відносин. Але такий вплив є, цілком зрозуміло, зовсім інше питання. Воно не обмежує і не касує логічної і річевої самостійності м/права, як цілковито властивої формально правової галузі в упорядкуванні всієї сукупності культурного м/життя.

§ 44. б) Формуловка, що міжнародне право є (одноцільний) правовий порядок, уявляє собою, вже з зовнішнього етимологічного боку, в яскравому вислові той реальний стан річей в м/правових відносинах поміж державами, що цей порядок не є просто якою-будь низкою, хоч би навіть дуже численною, маси дотичних правових норм, які могли би бути і лише випадковими, могли би постійно змінюватися та бути без власного внутрішнього зв'язку та без органічного з'єднання поміж собою. Але м/право не є такою простою сукупністю, не є якимось механічним агрегатом хочби навіть і дуже багатьох поодиноких норм, а навпаки м/правовий порядок є однорідний, в своїх частинах суцільний правовий устрій, себто:

а) він є певною реально-логічною, пов'язаною між собою суцільністю з формального боку,

б) він є постійна, органічна сполученість частин, що складають систему цього порядку $\vdash$ з боку річево-змістового.

§ 45. Такий, фактично, зовсім конкретний стан річей уявляє собою вся, т. м., симетрична по формі та внутрішньо поєднана, по своєму змісту, реальна система позитивного м/права (м/правового порядку). Це стверджує і її ідеальний зміст в усіх її частинах. Такий стан річей має своє глибоке коріння не лише у своєму минулому специфічному походженні та ступневому розвитку, але також і в тісному зв'язку, взагалі, з усією іншою матеріальною і духовною культурою та в сучасних умовах широко розгалуженого культурного життя. І тому не можна виривати правового м/порядку з цього цілого органічного зв'язку, — з системи сучасної культури. Це було б з реального боку немислимим. Цей життєвий зв'язок є безперечним фактом. Такої практичної та наукової переконаності не можуть змінити всі ті партикулярні суперечності та відміни, що їх подає практичне життя і які відрізняють властиві умови і форми м/правового порядку від власного права в окремих країнах та так часто всеж закидаються м/праву, як його хиба, яку нібито треба усунути, щоб можна було його вважати позитивним правом. Але треба сказати, що ці т. зв. заперечення позитивності м/права як в колах учених правників, так і в широких масах інтелігенції, свідчать лише

V: make

L: make

1/3 Vm

про те, що дійсного змісту позитивного м/права в його повному обсязі автори цих заперечень не знають.

§ 46. Вище було всебічно, одверто і без жадної прикраси вияснено всі «особливості», «властиві форми та умови» в м/правовому житті та їх формально слабкі сторони — з одного боку, а з другого властиву життєву міць в позитивності м/права в міждержавному житті. Це складне питання не вирішується покликанням на окремі випадкові події чи з боку прихильників чи ворогів старої тези про «суб'єктів» м/права. Воно може бути вирішене лише вичерпуючим вивченням та всебічною увагою до цілого обсягу справи. Останньої вимоги ніхто з тих, що заперечують стару тезу про «суб'єктів» м/права, не виконує. Це є факт. Але і з другого боку, не можна з особливою сміливістю твердити, що в доктрині напрям «прихильників» старої тези досить докладно з наукового боку виконав свій обов'язок, що до деякої міри залежало і від традиційної упередженості тих учених.

§ 47. 2) М/право є правовий порядок поміж незалежними одна від одної державами, зглядно спілками держав.

Отже від м/права відрізняються відношення членів-держав у складі союзної держави до такої ж союзної держави. Первісний, класичний приклад такої держави дали Сполучені Штати Північної Америки. В союзній державі окремі поодинокі держави (з різними назвами в окремих союзних державах) підпорядковуються одній, складеній на «артільній» підставі, спільній над ними союзно-державній владі. Цією точною ознакою, «союзна держава» у правовому відношенні, принципово відрізняється від «союзу держав». В цьому останньому не існує такої влади державного типу над об'єднаними в ньому (складовими) державами.

Далі ми не хочемо зупинятися на різних категоріях держав в розумінню їх як суб'єктів м/права. Це широке питання, хоч практично і дуже важливе, ми мусимо відкласти до іншого часу.

§ 48. Держави є первісними, основними суб'єктами в міжнародному праві, незалежно від способу їх виникнення. Вони мають самі по собі — первісно — таку м/правову властивість. Поруч з державами в м/праві існують конвенційні, штучно-утворені суб'єкти, що складаються подібно до тих правових одиниць, що їх звуть у внутрішньому праві держави «юридичними особами». Такі «конвенційні» суб'єкти штучно складені на підставі відповідної добровільної угоди поміж зацікавленими державами та мають свої статuti, що визначають обмежене коло їх функцій, їх мету, права та обов'язки його членів. Такі завдання в минулому мали перед собою союзи держав (конфедерації), що створювались для обмежених цілей та будувались на відповідних засадах. Кількість таких штучних «конвенційних» суб'єктів є нині в м/праві досить численна, й само собою вона може з часом збільшуватися. Для цього немає ні річевих обмежень, ні політичних перешкод. Яскраво, як «конвенційні» суб'єкти м/права, виділяються за наших часів організо-

вані правові об'єднання, в яких статутарно створюються певні органи для виконання відповідних розпорядчих та виконавчих функцій в союзі та поступовання в інших м/зносинах. В них даний союз виявляється в якості право- і дієздатного відповідального суб'єкта, т. зв. м/правової особи. До категорії таких конвенційних суб'єктів тепер в першу чергу належить «Ліга Націй» з осідком у Женеві. Сюди ж належать і численні мішані комісії, що працюють в сфері широкого міжнародного управління міжнародними ріками. Тут маємо приклад повного м/управління в правдивому розумінню слова «управління». До категорії конвенційних суб'єктів в м/праві належать т. ч. і всі численні сучасні м/унії (union internationale), що складались поступово досить швидко, починаючи головно з 1874. р. (всесвітній поштовий союз). При цілком зрозумілій статутово-обов'язковій обмеженості функцій цих конвенційних суб'єктів м/права, вони цілком подібно тому, як і взагалі юридичні особи в приватному та публічному праві в державі, зовсім природно можуть бути лише суб'єктами з обмеженим обсягом право- і дієздатності. Незалежно від такої еластичності має та вага і ступінь їх статутарних управлень дійсне культурне та політичне значіння. Останнє може бути евентуально дуже великим, чого досягти сподівається та дійсно може придбати, напр., Ліга Націй. Всі такі конвенційні суб'єкти в м/праві можуть за існуючого стану річей утворитися лише при тій незмінній умові, що членами, які входять в їх склад є первісні м/правові суб'єкти, а саме такі держави, які мають право- і дієздатність приєднатися до складу таких конвенційних суб'єктів в м/праві. І таке право може поширюватися згідно з статутом Ліги Націй також і на державо-подібні політичні організації ними ж утворені. — В наш час такими організаціями є англійські домініони*).

Розділ V.

§ 49. Прості етнічні одиниці, первісні племена чи початкові нації, або розвинуті у сучасному розумінні цього слова нації чи то у повному складі кожної поодинокі одиниці, чи певними — так чи інакше відокремленими по різних державах частинами з загального складу всієї одиниці, — як би численні не були такі повні або роздроблені одиниці в конкретному випадкові, коли вони не мають власної державної організації, в якості суверенної чи не суверенної держави, чи належної політичної автономної організації, яка дає їм змогу — скажемо конкретно — функціонувати як суб'єктові в м/правових зносинах, — всі такі етнічні, згідно етнічно-культурні одиниці в м/правовому укладі під поняття «суб'єкта м/права» не підходять. Проти такої позитивно-правової,

*) Питання про «визнання знову повставшої держави» та про визнання нового, звичайно, революційно створеного уряду замість попереднього буде розглянуто в продовженні цієї статті в слідуючому томі цього збірника при розгляді різних категорій держав/суб'єктів м/права.

ясної тези в пануючій доктрині рішуче поставилися італійські фахівці у ті часи (XIX. ст.), коли Італія ще не була об'єднана, та, у деякій мірі, ще й потім, доки деякі території зі значною кількістю італійського населення, ще залишалися під владою Австрії. Отже ця італійська доктрина була тактичним засобом для виправдання національно-політичних цілей. Але вона не відповідала ні позитивно-правному стану річей, ні незмінним основам м/права. Тенденція національної ідеї, щоб утворити такий саме політичний порядок у світі, щоб всі нації на земній кулі організувались, як власні держави, — поскільки вони це можуть здійснювати — продовжує панувати; таке гасло, офіційно на весь світ, дуже енергійно підкріпив президент Сполучених Штатів Півн. Америки в 1918. р. у відповідних точках його. Гасло це по його вимозі примушені були визнати, як обов'язковий для виконання принцип, інші держави Антанти та підтвердити як зобов'язання в договорі про перемир'я з Німеччиною в кінці 1918. р. Мировий конгрес у Версалі (та відповідні інші від 1919 до 1923 р.) поспували зміст великої ідеї, що була загорнута у тому високошляхетному гаслі. Воно мусіло реально здійснити ідею національної державности відповідно у цілому світі. Як правове зобов'язання між перебувавшими у стані війни державами, ця ідея мусіла бути основною базою для уможливлення та утворення забезпечених на майбутні часи, потрібних природних та моральних умов загальнонепорушного мирного співжиття держав. Гасло, що формулювало цю плідну думку було одначе порушене в багатьох моментах. Події пішли шляхом звичайної егоїстичної політики минулих часів, т. зв. тайної дипломатії. По суті повторювалась політика недоброї слави Віденського Конгресу 1815. р. та штучної політичної рівноваги Європи.

§ 50. І в майбутньому нації стануть «суб'єктами» м/права лише у тому випадкові, якщо вони придбають таке політичне положення на окремій, підпорядкованій їх публічно-правній владі території, яке надасть дотичній політичній організації положення суб'єкта в м/праві. Останній конче мусить бути повновласним територіяльним володарем. Отже, само собою ясно, що це важливе правове питання про придбання нацією положення, яке уможливлювало б їй стати суб'єктом м/права, вірно розв'язується не гуманними, ідейними симпатіями, або однією лише сентиментальністю, а лише способом реально правничим. І це не перешкоджає природному зросту та зміцненню сильної самої по собі національної ідеї, згідно зі здібностями кожної відповідної нації.

§ 51. За останні 50 приблизно років, висовувалася в доктрині вимога формально визнати право суб'єкта м/права за зорганізованими воюючими повстанцями, властиво в царині тих норм м/права, що визначають «право на війні». Ходить т. ч. про те, щоби:

1) держава, проти якої діють зорганізовані у військовий спосіб повстанці, вживала по відношенню до них не свої закони карного права, а застосовувала відносно них «закони та звичаї війни», як

прийнято звати «м/право на війні», с. т. уважала таких повстанців не за злочинців а за воюючу сторону.

2) інші держави, які не втручаються у цю справу, в усіх відповідних відношеннях до цих повстанців, додержувалися б обов'язкового нейтралітету та щоби повстанці, особливо, коли вони ведуть свої військові операції на відкритому морі, користувалися правами воюючої сторони (контролем над нейтральним прапором, над підвозом військової контрабанди, заборонаю порушення блокадного фронту).

Все, розуміється, при тій умові, коли і повстанці додержуються всіх законів та правил війни і нейтралітету. Починаючи з відповідного стану такої боротьби, держави, звичайно, визнають доцільним і для себе додержуватись цих законів і звичаїв війни, щоб уникнути проти себе репресій з боку повстанців. Це є о д н а стадія. Проблема залишається, властиво, в царині державного права. Нюанси такого стану можуть бути безмежно різними, і певного кінця цієї стадії з якою -будь правовою точністю встановити не можна. Цей кінець може бути дуже віддалений. Звичайно він має переходові ступені до д р у г о ї стадії, коли повстанці придбають для себе свою вистачаючу, міцну та сталу політичну організацію з певною усталеною територіяльною базою, хочби вона частинно і змінялася, щодо її меж. В такому стані повстанчий уряд може придбати з певного часу характер суб'єкта м/права, а саме і у відношенні до інших держав. Цей момент є також, звичайно, досить тяжкий — і він визначається, цілком зрозуміло, лише по фактичному стану справи, що по своєму змісту в кожному окремому випадкові буває досить різнومانітним. Отже, у правдивому розумінні, повстанці робляться суб'єктом м/права властиво лише тоді, коли вони фактично досягли стану тривалої державної організації на певній території, яку здобули у держави, проти якої вони повстали. Лише з цього моменту починається для них безсумнівне право на положення суб'єкта м/права. І цього питання не вирішують симпатії. Вони можуть мати, певна річ, своє особливе, важливе значіння, яке з морального боку може бути виправдане, але змішувати в цьому питанні ці проблеми зовсім різної природи, не можна і не слід, бо таке змішування обумовлює собою тільки шкідливу плутанину без жадної практичної користи.

Р о з д і л VI.

§ 52. Незлічиму масу своїх правно-унормованих взаємовідношень суб'єкти м/права вільно визначають добровільною згодою зі своїми відповідними контрагентами. Абсолютно зобов'язуючого держави значіння м/об'єднання не мають ні по одній точці. Це добровільне об'єднання робиться поміж зацікавленими суб'єктами чи то шляхом окремих умов (договорів та догод) поміж двома державами (т. зв. білятеральних договорів), чи то в виді умов поміж в н а ч н і ш о ю (звичайно досить значною) кількістю держав (плюлятеральні договори). Цим з цілковитою очевидністю та по-

зитивністю утворюється зовсім автономний для кожної держави цикл його властивого, партикулярного м/права в досить великому обсязі. В таке зобов'язуюче «партикулярне м/право» кожний суб'єкт м/права вступає при належній згоді з іншими суб'єктами м/права в такому обсязі предметів і з таким змістом в окремих згодах, які він сам по своєму розсуду вважає потрібним для себе. З загальноправного погляду, стан річей, що його встановлюють у такий спосіб є перш за все виключно с у б'є к т и в н и м правом поміж відповідними органами. Вони його для себе утворюють та ним лише себе зобов'язують. Організуючи таку, звичайно, дуже обширну та всебічну систему, фактично, конче потрібне, в певному мінімальному обсязі для кожної культурної держави наших часів, правове нормування відношень, держава робить це, певна річ, егоїстично для своєї користи, для задоволення своїх потреб, які назріли та вимагають відповідного задоволення м/правовим шляхом. Взагалі держава не має політичного права, ні морального обов'язку бути однобічним філантропом по відношенню до інших держав. Держава робить це, звичайно, у такому вигляді, щоб такі, утворені за її згодою м/правові порядки, не зачіпали у який-будь шкідливий спосіб, необхідної для держави волі поступовання і чинності в кожний даний момент.

§ 53. У такій масі зовсім вільних м/згод, що утворюють цей точно, як в законах у державі, унормований м/правовий стан поміж відповідними поодинокими державами, ми, однак, ясно спостерігаємо скрізь неодмінне вживання трьох принципових засад, свого роду постулатів, яких не формулює ні один який-будь писаний артикул м/права, або яким є евентуальне звичаєве право. Але вони є реально-логічними і невідкладно-потрібними по самій природі позитивного м/правового побуту. І вони фактично скрізь панують на практиці, т. м., краще і авторитетніше, ніж писаний закон.

§ 54. Перший з цих засадничих постулатів є такий: вживається принцип обопільної взаємності у правах та обов'язках сторін, що укладають поміж собою договір. Цей постулат складає у м/правовому об'єднанні абсолютний принцип у такій мірі, що і в тих випадках, коли держава чи у своєму власному законодавстві, чи в управлінні, — і це буває досить часто, — встановлює на користь, напр., чужинців, поза обов'язковими договорами з іншими державами, ті чи інші правові привілеї, то такі однобічні зобов'язання держави по зобов'язуючому її власному т. зв. автономному законодавству поширюються звичайно лише на чужинців тих країн, в яких піддані даної держави користуються такими ж або відповідними привілеями. В законодавстві колишньої Росії такої різниці не робилося. Таке положення обумовлюється тим, що держави не в праві робити «подарунків» іншим державам без вистачаючих компенсацій з боку цих останніх. І це визнається за справедливе і розумне.

§ 55. Другий засадничий постулат є такий. Зміст у згаданий вище масі існуючих м/договірних постанов, що визначається через

загально формульовані правові норми, є зовсім подібний до того, який формулюють закони в державах. У тих постановах є багато справ, в яких держави взаємно зобов'язуються виконувати на своїй території різні урядові акти для допомоги іншим державам, для задоволення корисних потреб в царині їх внутрішнього управління, або також у виконанні певних судових функцій. Цей дуже різноманітний зміст численних регулятивних норм, однак, н і к о л и не дозволяє чинникам — урядовцям одного контрагента такого договору виконувати які-будь чини публічно-правної влади чи порядку адміністраційного, чи то судового на території другого контрагента, — с-т. кожний контрагент виконує відповідні акти, що впливають з даного договору, лише за допомогою тієї держави, на території якої він перебуває, ні в якому разі не допускаючи будь-якого поширення влади другого контрагента на свою територію. Такий принциповий стан річей висловлюється у теоретичній формулі так: м/право також у своєму найрізноманітнішому розвитку для користи найширшого міжнародного культурного об'єднання не порушує принципу «суверенітету держави», або інакше кажучи, не порушує виключної територіальної верховності держави. Один з авторитетних письменників м/права у ХІХ віці, рішучий прихильник найширшого застосування принципу м/об'єднання, проф. Бульмерінг формулював м/правове унормування цього об'єднання, як концесії, себто з боку суверенітету держави, на користь м/об'єднання.

§ 56. Т р е т і й засадничий постулат є такий. Для того, щоби суб'єкт м/права — держава, забезпечувала при уложенні на майбутнє м/договорів необхідну їй волю чину в правному унормуванні цих своїх вільних м/правових відношень, згідно своїх зобов'язань до інших держав, в потрібних та корисних для неї справах, — регулятивні м/договори, за певними природно необхідними винятками (договори про мир, про територіальне володіння, про деякі види гарантій і т. ін.), укладаються завжди лише на обмежений та порівнюючи не довгий річенець часу. (По пересічному підрахунку біля 5 років, іноді навіть такого мінімального терміну і не зазначається). Держави так роблять, розуміється, по власному розсуду. Вони через таку обережність заховують вільне користування своїм суверенітетом на майбутнє, щоб в потрібний та корисний для них спосіб, по вільній згоді, змінити ті умови, які вони прийняли на себе на певний лише час, передбачаючи їх корисними для себе у кожному разі на такий відповідно мінімальний річенець.

§ 57. Такими є ті т р и засадничі підстави — постулати — принципи, які держави, можна сказати, інстинктивно вважали, вважають і будуть вважати — і то цілком слушно — базою для своїх м/правових зобов'язань, що приймаються ними на себе по обопільній добровільній згоді, і які в той же час є і корелятами відповідних взаємних прав.

§ 58. Але і не залежно від цих вияснених, безспірно великих

своїм органами
Усвід
Нісмен

взаємних користей, що окремі держави мають через такі партикулярні поміж ними згоди про взаємні права та обов'язки, та без порушення життєвого державного принципу їх «суверенітету» — с у к у п н і с т ь цих зовсім вільних по їх правовому походженню, по змісту в кожному окремому прикладі, конче обов'язуючих сторони умов, але незалежних поміж собою у всій їх цілості та у фактичній внутрішній послідовній систематичності — утворюють і складають в реальному результаті, в світовому масштабі величезну, змістово-координовану систему тривалих м/правових порядків. В цих фактично і органічно з'єднаних порядках саме і полягає безпосередня життєва вартість і значіння сталої практики такого універсального м/правового укладу в сучасному культурному житті.

§ 59. Вище ми згадували 1) про ідейну і реальну одноманітність, зглядно тотожність в змісті окремих, в їх масі незлічимих, партикулярних згод по однорідних предметах, що часто доходять до текстуальної тотожності; 2) про фактичну, в практичному виконанні, по волі самих сторін згоди, звичайну довгочасність важности цих договорів навіть на багато десятків років, не зважаючи на те, що первісно вони укладалися з обережності на порівнюючи короткий термін. По скінченню цього первісного терміну вони продовжують свою обов'язуючу правову силу на підставі такої універсально вживаємої (в договорах з постановами регулятивного характеру) форми, що по скінченні первісно умовленого речення договір залишається зовсім автоматично в силі на весь будучий час, без жадного обмеження яким-будь реченням, а продовження має силу до того часу, коли одна зі сторін «денонсує» договір. І після цієї виповіді, звичайно, договір для потрібної ліквідації справ по ньому ще продовжує свою обов'язуючу чинність для обох сторін певний час, який в кожному конкретному договорі точно зазначається. Звичайно такий ліквідаційний реченець зазначається на півроку, рідко на повний рік, і зовсім виключена можливість продовження його на довший термін. От тому у відповідних договорах зазначається, що таке автоматичне продовження основного речення даного договору починається властиво уже тоді, коли, напр., за півроку, або за рік до скінчення первісного призначеного речення ні одна зі сторін не зробить згаданого вище «денонсу» від договору. Такий дуже доцільний спосіб зазначення речення для чинности регулятивних м/договорів винайшла сама практика ще у першій чверті XIX століття.

Отже з другого боку маса м/договорів, поза первісним реченням, на який вони були уложені, при зазначеній умові «неденонса» зовсім автоматично продовжує свою силу без жадного якого-будь підтверджуючого особливого акту. І реально договір залишається в правовій силі до того часу, поки він задовольняє потребам і користі одноразово обох сторін. Так робиться утворення права внутрі кожної країни. Тому побутова вартість цих партикулярних правових норм у м/правових відносинах є зовсім подібна — рівна реальній вартості законів для правового порядку в окремих країнах. І далі

також пересічна довговічність цих партикулярних м/правових норм пересічно є такою ж, як довговічність окремих законів у державі.

Р о з д і л VII.

З'ясований вище всебічний та дуже тривалий правовий порядок в царині вільного правного унормовання відносин поміж державами, однак принципово ще не вистачав би для сталого фундаменту м/права, колиб під тим вільним правоутворенням не існувала загальна тривала сталість певних зовсім незмінних, загальнообов'язуючих всі ті суб'єкти, рівних норм м/права. В цьому властиво і полягає основна, засаднича істота в «проблемі м/права». Словом, без такого незмінного комплексу для всіх суб'єктів м/права рівно обов'язкових норм права (скажемо:) на д державами у всіх взаємовідносинах м/право не було б тривало забезпеченим у своїй конче потрібній для його суті сталості та незмінній об'єктивній незалежності. Такі загально обов'язуючі незмінні норми в дійсності реально панують самостійно і незалежно від згоди та якого-будь звичаєвого права. Вони панують по *natura rei* у новому політичному світі. Ми тому звемо їх основними, абсолютними, необхідними нормами в м/праві. Вони виявляють собою «природне право». Вони є загальнообов'язуючими.

§ 61. Основні норми в м/праві є такі:

1) право суб'єкта м/права на непорушне з боку інших держав, самостійне політичне існування на своїй території, з власною владою, незалежною від інших держав. Це є неодмінною підставою правового стану держави, як суб'єкта в м/праві. Таке право держави може модифікуватися в м/правових відносинах держави до певної міри тільки з власної згоди держави. Тому для підтримання безпеки, порядку і добробуту на своїй території й для забезпечення засобів захисту своєї території та державної незалежності назовні проти загроз та замахів держава — суб'єкт м/права, — має право вживати всіх заходів та чинити все те, що не порушує рівних корелятних прав інших держав та евентуально — що тепер скрізь буває — особливо передбачених в договорах, або в інший спосіб перебраних на себе партикулярних зобов'язань.

В цьому і полягає основний принцип «суверенітету» з погляду м/права, з якого повинні первісно починатися засади правничого укладу системи м/права. Він є с у б'є к т и в н и м правом держави в її м/правних взаємовідносинах. Дуже часто виразно закидають, що ствердження такого суб'єктивного права держави в її м/відносинах ніби робить принципово неможливим існування і визнання яких-будь незмінних загальнозобов'язуючих норм права для відносин поміж державами, як суб'єктами м/права. Але такі лише чисто ф о р м а л ь н і висновки властиво лише в деякій частині правничої доктрини залежать від певного свавільного вживання цього слова «суверенітет» і однобічного, номіналістичного розуміння цього поняття.

§ 62. Поняття «суверенітет» склалось та поволі зміналося в поступовому русі державности нових часів. Це факт. Суверенітет спочатку зломив середньовічні пута, що існували проти державної самостійности назовні та її єдинодержавности з боку духовної влади і порядків фєвдалізму. Явище такої зверхньої влади отримало в доктрині та в державному житті цю централізовану назву «суверенітет». Епоха цієї нової державности обумовлена великими зусиллями абсолютизму для сконцентрування такого єдинодержавства у країні. Але цей категоричний побутовий, але не доктринерський принцип «суверенітету», що прокладав шляхи для нової державности у житті, мусів у цьому ж реальному житті, як первісна плідна підстава політичної організації, цілком природно еволюціонувати та раціоналізуватися разом з поступовим розвитком політичної та всієї духовної культури, аж до пануючої нині серед нас системи конституційної культурно-правової державности, — до системи організованої у строго-правовий спосіб державної влади з найширшими культурними та широкими соціальними завданнями. Ця правова організованість, з усуненням кожного суб'єктивного свавілля абсолютизму та з принциповим признанням вимог раціональної розумности та практичної доцільности для користей загалу зі здійсненням їх в правових умовах і формах, став життєвим ґрунтом цієї найновішої сучасної державности та її суверенітету. С л о в о продовжуємо вживати, але утворився зовсім інший з м і с т, який ми продовжуємо називати в розвиток явища зверхньої влади, — попередньою, первісною назвою. Створене Гоббесом поняття с у в е р е н і т е т у відійшло у вічність. І тому той зверхній державний порядок, який і досі розуміють під назвою «суверенітет» не залишився і не є чимсь назавжди незмінним. Навпаки він є цілком придатним для потрібної і корисної еволюції культурної, основним принципом у нашій політичній організації, та рівнож, як в побуті кожної окремої держави, так і в її міжнародніх правових відношеннях. Інакше кажучи, принцип суверенітету раціонально і доцільно еволюціонував в потрібних, пристосованих до реального, що відновлюється, політичного життя формах і не перешкоджає ні реальному існуванню, ні логічно-поняттєвому визначенню ~~його~~ певного комплексу найвищих основних абсолютно обов'язуючих норм м/права, які є природно необхідними у відносинах поміж незалежними одна від одної державами.

Ми можемо висловити це у такий спосіб: ці основні норми права в м/праві н а д державами є природно неминучим артільним єднанням поміж державами, загальнообов'язуючим для цих держав, а не є якимсь приписом вищого над державами начальства над підлеглими останньому суб'єктами. І так само безсумнівним є положення усієї цієї справи в практичному політичному уживанні її. Також і статут Ліги Націй та вся історія її діяльности та устрій Палат м/арбітражу і м/юстиції в Гаазі підтверджують цей стан річей безсумнівно. Тому зазначена по черзі перша основна норма в м/праві: право на непорушне самостійне політичне існування держави по

відношенню до інших держав є і 1) безсумнівним позитивно діючим суб'єктивним правом держав і 2) реально-логічною об'єктивною нормою в м/праві, позитивним артільним правом над державами.

§ 63. Треба зауважити, що порушене тут важливе принципове питання про саму можливість чи неможливість такого о б'є к т и в н о г о права дебатуються властиво лише в літературі правничій. Воно є виключно учено-шкільним питанням. П р а к т и к а відповідальних тут державних урядів, якою власне і вирішується справа про позитивне м/право, з давніх часів категорично і без винятку завжди виходила з тієї позиції, що основні права та обов'язки — об'єктивно та суб'єктивно — і зглядно належна правова відповідальність поміж суб'єктами в м/праві визначається саме такими позитивними — всі держави правно і рівно зобов'язуючими основними нормами права, що панують поміж державами, по самій своїй природі (*natura rei*) і природній необхідності. Усунути їх неможливо. Їм властива *necessitas* Модестина. Вони утворюються зовсім незалежно від якогось спеціального визнання їх з боку поодиноких держав, чи то буде в партикулярному, чи у спільному поміж поодинокими державами порядку. Відповідальні уряди вважали ці основні норми в м/праві невідкладними і обов'язковими умовами для нормального, обопільного, загальнообов'язкового, та стало забезпеченого співіснування поміж державами.

§ 64. У цьому фактичному мирному співіснуванні держав і полягає зміст усієї проблеми. Певна річ, що поки між державами на підставі сталотривалої культури не закріпилося таке нормально-мирне співіснування, — ця необхідна соціальна підстава кожного правного співжиття, доти конкретно не могли виникати ці загальнообов'язкові основні норми м/права. Ми маємо вже р е а л ь н о довший час перед собою цей конкретний факт: міцно та стало існуючий стан річей такого міжнародного співіснування, який для культурних країн є безперечним. Викинути його за наших стало стабілізованих культурних умов політичного, економічного і соціального життя та духовного укладу, було б абсолютно неможливим. З цим погоджуються і противники тези про позитивність м/права. Про них можна взагалі казати, що з них досі ще ніхто свого заперечення з науковою досконалістю, фактичною докладністю довести не зумів. Ми, розуміється, не знаємо, що буде в майбутньому, поки ж що позитивний м/порядок у своїх «основних засадах» та «дотичних формах» стоїть міцно. І з цим ми повинні рахуватися нині у науковій конструкції системи сучасного позитивного м/права — як стало-реального явища в сучасній державності в культурному світі, в умовах її дійсного буття?

Фактичною, неодмінною умовою є саме одночасове сумісне існування окремих держав у виповні вистачаючому культурному стані, які призвичаєні до мирного поміж собою співіснування. Такий стан річей складався і зміцнювався ступнево на підставі тих взаємних життєвих потреб, що виникали у нові часи з великою поступовістю у житті народів, ядром в якому були і є культурні народи. Таким

1.

Н певно...

Нз
саме в сучасний стан річей, що склався в процесі цілком органічної внутрішньої пов'язаної еволюції. Це не є механічне об'єднання частин, а суцільна система елементів. Досить поглянути на великий список тих партикулярних і загальних м/договорів, що їх укладали поміж собою держави на протязі довгого часу, а особливо за останні півстоліття. Вони весь час продовжують послідовну, планомірну і систематичну роботу з метою створити доцільну організацію м/об'єднання.

§ 65. Властиво специфічна формація основних норм в м/праві, яка існує тепер, бере свій початок у зв'язку з формуванням нової державности, суверенних держав, в XV та XVII століттях. З тих часів починають триматися тривало та стало, на цій основній підставі, м/правові відношення. На цій же підставі, хоч і взагалі дуже обережно, але тому й міцно, крок за кроком удосконалювалась система усієї маси норм позитивного м/права аж до тих м/правових установ грандіозного масштабу, що утворені двома гаазькими конференціями миру 1899 і 1907 рр. та потім в 1919 р. Версальським мировим договором — його артикулами про Лігу Націй та доповненнями до постанов про організацію цього Союзу та постійної Палати м/юстиції.

Уб Li
§ 66. При такому стані річей забезпечене право держави на непорушне з боку інших держав незалежне — внутрішньо та міжнародно — політичне існування набуває самодовліючого правового значіння і співіснування з іншими державами. Цей стан перетворюється одночасно і в об'єктивну норму права. Спочатку він складався, очевидно, фактично, як однобічно-суб'єктивний стан. При зустрічах з іншими такими ж істотами поміж ними складається поняття м/правової особистости держави та, в зв'язку з цим, право держави на зовнішню повагу до її державної особистости. Все це з неминучістю впливає, як наслідок з причини.

Отже, в основі «основних п р а в» держави в м/праві та згідно «основних н о р м» у м/праві покладені 1) право держави на її внутрішню самостійність та м/незалежність; 2) право на зовнішню повагу до її державної особистости, себто, послідовно — разом право на повагу до її організації, державного і правового устрою та до недоторканости її територіяльного складу.

§ 67. Т р е т ь я основна норма в м/праві з зазначених вище істотних прав держави у м/правовому порядку слідує сама собою, можна б сказати з математичною необхідністю, право так би мовити формального змісту — це є повна обопільна рівність держав в управленнях, як у царині «основних прав» та у виконанні обов'язків та зобов'язань по них і рівність у відповідній правовій відповідальності за порушення дотичних обов'язків та зобов'язань. Така рівність в правах та обов'язках є абсолютним наслідком тієї незмінної істини, що однакові числа точно рівняються одно одному. У такій м/правовій рівності держав можуть бути встановлені деякі більші чи менші по змісту різниці, лише при згоді відповідних учасників

поки ще за ними залишається поняття держави. Відмовитись від цього стану своєї державности є компетенцією самої держави.

Деякі загальні ріжниці у церемоніяльних формах — при підписанні договорів, на морі між війсьними кораблями та при дипломатичних зустрічах — нормуються мовчазними згодами з давніх часів по правилах, які рівні для всіх при рівних умовах. Так що і тут нема якихсь особливих привілеїв для кого-будь особисто.

§ 68. Четверта «основна норма» в м/праві — в усьому світі універсально визнається в усіх правових ділянках, що договори поміж усякими «суб'єктами права», по самій своїй істотній рації, є завжди вільні згоди поміж сторонами, та що згідно з їх ціллю вони конче му с я т ь бути виконані дотичними сторонами — «контрагентами», згідно з істотним змістом добровільної згоди. *Pakta sunt servanda* — цей вічно незмінно-природний принцип правовий є абсолютним постулятом. Він визнається скрізь поміж людьми і, певна річ, він поширюється також на відношення поміж незалежними одна від одної державами. Ця логічна і етична вимога абсолютно, без винятку, завжди вважалась правно-обов'язуючою на практиці в усі часи, при всіх культурах, як у внутрішньому житті держави, так рівно ж і у відношеннях поміж державами. Жадним «формально-логічним» запереченням не можна знищити цієї абсолютної, річевої та правильної істини.

§ 69. П'ята «основна форма» у м/праві: Державі, як суб'єктові м/права, належить безпосереднє право самій захищати свої м/права; і ті, що вона має по основних нормах, так рівно ж і ті, що нею придбані по партикулярних згодах, — п р о т и кожного замаху, який зроблять інші держави. ~~пошкоджена~~ або загрожена держава не має вищого захисника; вона мусить сама захищати свої права. І оскільки такий самозахист та, зглядно, осягнення належного задоволення у кожному дотичному випадкові, не може бути успішно здійсненим мирними заходами, про які вище згадувалось, — то покривджена тим порушенням її прав держава має універсально у всяких культурах людства визнане й правно-логічне, цілком зрозуміле право, звертатися до потрібно доцільних засобів, включно до війни, щоб таким вимушеним способом примусити противну сторону до виконання нею відповідних обов'язків, які вона порушила... Таким способом повинно принципово базувати правниче вирішення цього питання. Іншою є, розуміється, справа про добровільні згоди поміж державами, щоб, по змозі, попереджувати в окремих випадках, або і в загальному масштабі, уживання державами радикальних способів для оборони порушених своїх прав. На цьому збудована організація та плідна діяльність Ліги Націй та наміри паризького пакту 1928 р. про заборону офензивної війни.

§ 70. Шоста «основна норма» в м/праві. І в зазначеному тут мінімальному основному обсязі м/правового порядку поміж державами є, певна річ, абсолютним правничо-логічним постулятом правова відповідальність кожної держави за ті її вчинки, якими

Н. п

не завед.
Самм.

вона порушує м/права іншої держави чи взагалі чи, в особі її офіційних представників, чи окремих інших осіб, які користуються захистом дотичної держави. Цей принцип завжди був загально-універсальним у кожній правовій системі.

§ 71. До «основних норм» в м/праві, згідно «основних прав та обов'язків» держав, як суб'єктів м/права — належать і всі ті норми права, які є безпосередньо-ясними, прямими, юридично-логічними висновками з зазначених тут ш е с т и первісних, основних норм. Система права є логічно цілостна єдність. На такому ґрунті тут, в загальному огляді, ми особливо можемо підкреслити перш за все, безперечно визнані також і в доктрині кореляти права незалежності держав: 1) обов'язок кожної держави не втручатися (не інтервеніювати) у внутрішні справи іншої держави чи то внутрідержавного чи то міжнародного життя (законодавство, управління, суд, дипломатія); 2) право кожної держави залишатися нейтральною по відношенню до кожної війни, яка відбувається між іншими (третіми) державами, оскільки дана держава не зобов'язана окремими згодами про подачу союзної допомоги на користь тієї чи іншої з воюючих держав, але це останнє є зовсім сепаратний обов'язок і через нього загальний принцип про право держави на заховання нейтралітету, не змінюється. На такій підставі логічно-послідовно складається і позитивна система прав та обов'язків нейтральних держав, які нині навіть формально закріплені детальними плюлтеральними договорами на гаазьких конференціях миру.

§ 72. Корелятом права суб'єкта в м/праві на захист проти покривджень його прав іншими державами, з метою одержання від останніх задоволення та відшкодування за порушені права є, на випадок війни, принциповий, правовий обов'язок для воюючих сторін не нищити свавільно ворога без обмеження у вживанні проти нього гвалтовних способів; кожна воююча сторона повинна обмежуватися такими засобами для виконання потрібних військових чинів, які цим військовим шляхом здібні примусити ворога до згоди, для належного відшкодування за вчинене ним дотичне правонарушення, та цим результатом, як властивою метою війни, він і повинен задовольнитися. Це вважається за вихідний правовий принцип. В такому напрямкові та під моральним і духовним впливом культури народів, на протязі багатьох століть ступнево утворювалась «гуманізація» в способах і засобах тих неминучих гвалтовних чинів та поступовання, що неминуче вживаються поміж воюючими ворогами. Такі норми «правової якості» складають нині досить значну, логічно-з'єднану систему норм «права на війні» що їх звичайно називають «закони і звичаї на війні» і які є нині формально кодифіковані м/актом (останній раз р. 1907) при участі 44 держав Європи, Америки та Азії, з поширенням на англійські домініони (в Африці та Австралії). Зміст цих первісно звичаєвих норм (властиво *consensus tacitus presuntus*) на протязі довгого часу свого історичного розвитку значно змінився в прогресивному напрямкові гуманного та взагалі культурного удосконалення, яке робилось за останні 4 століття, завжди у поступо-

вому напрямку все більшого зм'ягчення гвалтовних чинів проти во-рога, його війська, його території, населення та його майна на су-ходолі та на морі. Отже гуманізацію цього порядку на війні ми му-симо п р и н ц и п о в о вважати за одну з основних норм у м/праві, не залежно від окремих ухилів при його здійсненні в різні епохи його поступового розвитку. Конкретна організація цього порядку залежить від м/згоди чи мовчазної, чи договірної.

§ 73. Корелятом до основної норми у м/праві про право держави на пошану її особистости, як суб'єкта м/права, с. т. у тому числі, перш за все і на пошану до її організації влади, т. є, щ о о б о - в'я з у ю ч и м и державу можуть вважатися лише такі уложені в імені держави договори, які в усьому відповідають тим приписам про дотичну компетенцію в цій справі, що встановлені в діючому правовому порядку даної держави про управленні органи та про зміст угоди. З цього абсолютного принципу необхідно робити всі послідовні, правничо-логічні висновки. Тому, коли зроблені помилки або одступлення од згаданого обов'язкового порядку при уложенні якоїсь м/угоди, хоча б про таку хибу чи помилку другому контрагентові договірної угоди не було відомо, то такий договір для дотичної держави не є обов'язуючим і друга сторона не має права вимагати виконання такого договору. Правда, що при сучасній гласності всіх державних порядків у наш час помилки та хиби такого роду, а тим більше зловживання при уложенні м/договорів, майже не трапляються. Словом, проблема ця є малоактуальною. В доктрині про неї ще дискутують в протилежних напрямках. Всеж зазначена норма права про це *«rebus non sic stantibus»*, розуміється, через те неусо-в'ячується. Вона заховує своє повне та непорушне значіння на всякий випадок.

§ 74. Другим корелятом до основної норми у м/праві про право держави на пошану є таке принципово і загально визнане правове правило: Виходячи з раціональної, етичної і правничої вимоги та з практичного послідовного і неминуче необхідного стану річей, що між державами кожний договір укладається для певної реальної, корисної, серйозної та державного значіння мети, в певних обставинах, які були ясними та зрозумілими для обох сторін при уложенні договору, — с. т. що кожний договір має свою цілковито конкретну реальну рацію, — вже тому необхідно робити такий правний висно-вок, що, коли ці згадані «обставини» потім, на протязі часу, істотно змінюються в такій мірі, що мета договору для тієї або іншої сторо-ни — контрагента — змістово вже не може бути досягнута, — інак-ше кажучи, — *rebus non sic stantibus* — с. т. коли стан річей зійшов зі свого початкового істотного ґрунту, тоді кожна сторона, яка вже не має можливости од дотримання такого договору мати для себе користі, які з нього випливають, і були основою для його уложення, а повинна лише виконувати взяті на себе обов'язки, корисні лише для другої сторони, має право з вистачаючою мотивацією заявити другій стороні про своє одностороннє відмовлення од виконання м/дого-

вору чи в цілому його обсязі чи тільки в його певних частинах. Таке право визнається, розуміється, при тій обов'язковій умові, що сторона, яка відмовляється од уложеної раніше угоди, не спричинила тієї зміни у згаданих обставинах, якою вона уґрунтовує своє відмовлення од договору. Правом такого однобічного відмовлення од договору, на підставі мотиву «*rebus non sic stantibus*», дана сторона користується назалежно від якоїсь вини з другої сторони, або будь-яких порушень договору з боку цієї другої сторони. Тут ходило б про окремі властиві приводи до відмовлення від договору. Словом цей, так би мовити, привілей для однобічного відмовлення від договору з причини «*rebus non sic stantibus*», базується виключно на об'єктивному правовому ґрунті для обох контрагентів.

§ 75. Цей без сумніву коректний, логічний і справедливий принцип правовий завжди вживався на практиці, хоча випадки користування ним траплялися всеж таки дуже рідко. Цілком зрозуміло, що кожний, навіть цілком правильний випадок його застосування одним з контрагентів викликає у більшості випадків дуже рішуче заперечення з боку другого, або зглядно других контрагентів, які в усіх бувших прикладах у свою чергу завжди ігнорували всі правові аргументи партнера, а твердили тільки про те, що «*pacta sunt servanda*».*)

§ 76. Фахова доктрина визнавала звичайно самий принцип, але в оцінці окремих прикладів його практичного застосування часто милилася і часто була сторонничою, тому, що з самими «*rebus*» (обставинами), де розуміється, і ховався увесь зміст справи, знайомилась, звичайно, лише поверхово. Отже сама теза про «*rebus non sic stantibus*» залишається у своїй непорушній правовій силі. На буду-

*) Один з яскравих прикладів нового часу є такий: Р. 1871 шість у той час великих держав в Європі, підписуючи «Лондонський протокол» декларували без жадних винятків такий принцип, що зобов'язання по м/договорах, а рівно ж і з причини «*rebus non sic stantibus*» не можуть бути змінені без згоди всіх контрагентів. Певна річ, формально-юридично ті шість держав могли тільки себе самих зобов'язувати такою безвинятковою постановою. Для інших держав вони такого зобов'язуючого припису, такого винятку з основних норм м/права, зробити не могли. Але цілком зрозуміло, що і самі ці шість держав в р. 1871 своєю властиво демонстративною декларацією по такому принциповому питанню зробили лише дипломатичний жест, щоб з чемним виглядом проковтнути гірку пігулку, що в той час піднесла Росія Англії та Франції в час франко-прусської війни. Росія заявила про свою відмову на будучий час продовжувати сповнення обов'язку, що на неї покладав паризький трактат 1856 р. про обмеження її суверенного права тримати на Чорному морі військову флоту та будувати на цьому березі фортеці а військовою метою. Це було великою образою для державного престижу Росії, що власне і мали на меті ті держави, які примусили її до такої умови. Росія розраховалася за це у зручний момент — в р. 1871. Росія мотивувала свою однобічну відмову правничою тезою — *rebus non sic stantibus*», та крім того деякими порушеннями статей Паризького договору іншими державами. Справа ця була гострим дипломатичним інцидентом європейського масштабу.

Другий — Батумський — інцидент пройшов без такої гостроти. По берлінському мировому трактату Росія була примушена на своїй території признати стан порто-франко для Батума. Р. 1884 російський уряд (міністр Бунге) скасував цей договорний сервітут на підставі «*rebus non sic stantibus*».

чий час, очевидно, конкретне вирішення відповідних казусів будуть подаватися до постійних судів — «cours permanents», де будуть розв'язуватися уже з усією судовою точністю та досконалістю щодо самого факту «*rebus non sic stantibus*». Взагалі до цього часу такого роду питання ще не доходили до м/третейського розв'язання. Але фактично і на будучий час також не передбачається, як часто виникатимуть подібні питання. Партикулярні регулятивні договори, що їх укладають на короткі терміни, полишають державі зручну можливість припинити їх чинність на умовленій підставі у такий час, коли дотичний договір виходить поза межі відповідного інтересу держави. Отже в оцій найширшій царині примінення принципу «*rebus non sic stantibus*» властиво з побутової причини зовсім усовується потреба в його практичному застосованні.

§ 77. Інший хід думок привів до створення в м/відношеннях «основної норми» права щодо вільного користування відкритим морем для всіх держав. 1) На відкрите море ні одна з держав не має виключного права поширювати свою державну владу, яка їй належить на її державній території. 2) Всі держави мають вільне право користуватися відкритим морем для плавання та економічної експлоатації в усіх відношеннях, які фактично є можливими, але також лише у такий спосіб, щоб користуванням зі своїх прав не перешкоджали іншим державам користуватися тут же зі свого рівного ж права. Відкрите море є «*res communis*» всіх держав. Отже тому, потрібні і корисні для всіх держав та для загальної безпеки на відкритому морі, для мореплавства і економічної експлоатації засоби та зарядження можуть в одкритому морі організовуватися та є обов'язуючі лише для тих держав, які на дотичні організації та зобов'язання погоджуються. Такі згоди про дійсні та корисні для всіх держав зарядження в одкритому морі належать до категорії партикулярних норм м/права. Вони нині, особливо для охорони від небезпеки, все більше поширюються. В дійсності поступ цей відбувався досить поволі. А проте нині всі найголовніші предмети цього дуже потрібного упорядкування (їх не багато) більш-менш вичерпані.

§ 78. Користування просторами відкритого моря «*mare liberum*» належить державам також і для військових потреб: для маневрування підчас миру та для військових чинів у час війни поміж воюючими державами. Але право це не повинно перешкоджати іншим державам вільно користуватися відкритим морем для їх мирних цілей. Кожна воююча сторона має право лише перешкоджати у відкритому морі кожній допомозі, яку хтось робить на користь його ворога, напр., підвозом до нього військової муніції, військової контрабанди, спробою пройти через блокадний фронт.

Воюючі потребують для своїх дозволених військових чинів на одкритому морі у даний мент певних просторів на морі, с. т. теж саме, як і інші, плаваючі тут кораблі (рибалки зі своїми сітями, роботи при прокладці чи направі підводних морських телеграфних кабелів і т. ін.). Тому всім їм належить право, щоб ніхто в ці простори, тимчасово зайняті, не втручався. Але особливо всі воюючі сторони

повинні вживати всіх заходів, щоб внаслідок їх військових дій в відкритому морі не зачіпали території та берегового моря нейтральних держав та їх кораблів, що плавають в відкритому морі. До цієї точки уся м/правова проблема проста. Але воюючі сторони увесь час претендують ще на право (та відповідно до цієї претензії завжди фактично і поводити себе) переводити в відкритому морі ревізії над усіма комерційними кораблями, в тому числі і нейтральними, щоб перевірити: 1) дійсну нейтральну національність корабля (бо кораблі ворога можуть бути військовою здобиччю), 2) чи не підвозить нейтральний корабель ворогові військової контрабанди, 3) чи не має наміру нейтральний корабель прорвати блокадний фронт. Отже держави завжди вважали таке поступовання воюючих сторін у відкритому морі управненим. Вони тільки боролись проти надто частих зловживань з боку воюючих держав такими, з боку держав у принципі визнаними, управненнями, з метою попередити такі зловживання та унормувати цю справу. Для цього уряди укладали багато м/угод. До цієї справи відноситься особливо два важливих м/акти: 1) декларація Катерини II про «озброєний нейтралітет» 1780 р. й зв'язані з нею м/конвенції та Паризька морська декларація 1856 р.

Отже питання про зазначені управнення влади воюючих держав в відкритому морі над приватними (нейтральними) судами на морі вирішилось властиво на підставі згоди поміж державами та, у своїй практичній основі, властиво на ґрунті захватного права сильнішого. Властивого загальноправового, т. м. природно-правового елементу в цих погодженнях знайти не можна. Для уступок при уложенні таких згод, грала, очевидно, роль свідомість більш-менш управненого взаємного інтересу: користь сьогодні тобі, а завтра мені. І можна думати, що така система ще довго, коли не назавжди, буде продовжуватися. Справді, можна було б формально-логічно виправдувати ці загально зазначені управнення, оскільки воююча сторона має право переслідувати скрізь, крім нейтральних теренів, кожную військову допомогу, що її одержує від будь-кого ворог, остільки й треба було надати їй практичну можливість для здійснення такого права. Але в суті це є питання корисної доцільності для мети одного з воюючих проти його ворога, а тому не може лягти в основу визнання якоїсь влади воюючих над нейтральними кораблями у відкритому морі. У всякому разі загальнообов'язуючі норми м/права не можуть поставити собі завданням, щоб своїми приписами облегчувати для воюючих сторін досягнення військового успіху — с. т. перемоги над ворогом.

§ 79. Як корелят до права вільності в відкритому морі (*mare liberum*), утворилось право кожної держави на користування повною державною владою, на повну територіальну зверхність на т. зв. береговому морі (*mare littorale*). Під ним розуміють певну, порівнюючи з загальним простором моря, невелику завширшки смугу (пересічно 6—15 клм.) відкритого моря (приблизно рівного розміру), яка безпосередньо прилягає до самого суходолу території, до її морського берега, згідно прилягає до зовніш-

нього краю т. зв. «територіяльних вод» держави. Така водна смуга — «берегове море», — складає необхідне для всіх приморських держав продовження територіяльного суходолу в усіх тих місцях, де цей суходіл прилягає до вод відкритого моря. «Берегове море» т. ч., не виявляє собою якоїсь фактично відокремленої частини моря. Воно склалося, як позитивно-правовий порядок, з метою, щоб дати дотичній приморській державі необхідну можливість перш за все обороняти право на свою безпеку та порядок на березі при евен-туальних загрозах замаху та інших порушень, з боку відкритого моря, на якому не існує організованої державної влади, що відпо-відала би за безпеку на таких морських просторах. Таке загально-корисне, рівне для всіх приморських держав право на своє берегове море вважається і є в дійсності цілком природним. Воно не пере-шкоджає жадній іншій державі зовсім вільно користуватися віль-ними просторами відкритого моря, поза смугою берегового моря, для своїх цілей чи то для мореплавства, чи то для експлоатації ба-гатств морських вод, чи то для прокладки телеграфних кабелів, чи то для будови станцій-платформ, чи то для яких інших цілей, з такими обмеженнями, щоби все це не робило будь-яких перешкод для користування морем іншими державами. При сучасній майже необ-меженій можливості для різного роду технічних споруджень є до-пустимим і збудування такої великої плятформи-острова в одкри-тому морі, на якому могла б розташуватися будь-яка держава, не перешкоджаючи тим самим і вже існуючому рухові на відкритому морі. Природа забезпечила на відкритому морі для всіх народів на земній кулі у вистачаючій кількості корисні запаси всякого добра та можливості для користування тим, що відкрите море взагалі може давати в своїх та на своїх водах. Такий є природно-правовий стан в загалі та позитивні основи для правових принципів про свободу відкритого моря й про територіяльність «берегового моря».

§ 80. Теоретична спроба новітнього часу, щоб знехтувати ви-ключну територіяльну суверенність держави над її береговим морем, твердить, що держава має лише право у п р а в л і н н я над своїм береговим морем в інтересах м/комунікації, с. т. якийсь мандат. Але хто саме надає такий мандат та зазначає відповідну ком-петенцію мандатора, цього новітні теоретики пояснити не зуміли. Та і самий цей теоретичний погляд не мав та й не має жадних реаль-них чи логічних підстав, а є лише побажання зовсім сумнівної прак-тичної вартости.

Залишається питання про простір берегового моря. Існує певна звичка в певних відповідних м/договорах та в автономних законо-давствах зазначати широту цієї водної смуги в 3 морські мілі = $5\frac{3}{4}$ клм. Але це не є загальнозадовольняючою нормою, як гадає більшість письменників. Деякі держави зазначають цю ширину в 4 і більше (і то навіть значно більше) морських миль. Уряд Сполу-чених Штатів Півн. Америки ще 60 р. тому пропонував державам уложити загальний м/договор, що зазначав би цю ширину в 10 мор-ських миль. Пропозиція залишилася без наслідків. У загальному

правно-логічному вигляді, очевидно, не можна тут зазначити якусь точну цифру, а тому при відсутності найвищої влади в м/правових взаємовідносинах, яка обов'язуючим способом була би управнена визначити таке число міль, зазначення його для практичної потреби конкретної смуги поширення державної влади, може належати тільки самій береговій державі в розумно-потрібному для неї у даному географічному районі розмірі. Таким є загальнообов'язуючий принцип та відповідне «основне право» і для берегової держави і для інших держав, що користуються вільним відкритим морем. На прибережному морі прибережна держава має обов'язок засобами своєї влади забезпечувати порядок та безпеку. Таке принципове розв'язання зачепленого питання, як основної норми в м/праві, фактично не перешкоджає правному здійсненню принципу про *mare liberum*. Яке-будь одноманітне, шаблонне закріплення цього м/правового порядку шляхом т. зв. кодифікації м/права, треба гадати, не вдасться. Така кодифікація і з практичного боку була б здійснима лише для держав, що взаємно погодились поміж собою, себто така згода була б лише п а р т и к у л я р н о ю.

Р о з д і л VIII.

§ 81. Отже зазначені «основні норми» м/права та безпосередньо зв'язані з ними і впливаючі з них обов'язкові правно-логічні висновки складають кількісно порівнюючи невеликий обсяг змістово закінченої повної системи «основних норм» м/права, та згідно основних прав та обов'язків суб'єктів у діючому м/праві. Поза цим, т. м., обмеженим циклом норм вся інша маса діючого м/права, що є у наш час дуже великим щодо кількості окремих самостійних правил, формує в загальній системі м/правового порядку п а р т и к у л я р н е м/право. Воно базується не на тих незмінних правових джерелах, на яких неодмінно базуються «основні норми» м/права, згідно основні права та обов'язки суб'єктів у м/праві, які утворилися в житті самі собою безпосередньо, в залежності від відповідних об'єктивних незмінно-сталих умов, як конечна необхідність (*necessitas konstitutata*) за клясичним висловом римського письменника Модестина. Це встановилось на підставі певних відповідних, сталих, незмінних політичних і культурних елементів в соціальних (побутових) умовах життя держав і народів.

§ 82. Ці норми, ці н е о б х і д н і основні норми (*jus gentium necessarium*) є а б с о л ю т н и м и (*jus gentium absolutum*). Тому їх і назвали п р и р о д н о - п р а в н и м и (*jus gentium naturale*). Вони уявляють собою реально-логічну р о з у м н і с т ь у дотичних людських відношеннях в дотичному незмінному стані річей мирного співіснування незалежних одна від одної держав. З цього боку ці основні норми є *jus gentium rationale*. Тому ці основні норми є з а г а л ь н о о б о в ' я з к о в і (*jus gentium generale*.) Діюче в інших життєвих умовах внутрішнє право у державі не має такої

тривалої рівнобіжності у своїх порівнюючи також до певної міри незмінних норм права, хоча вони і там є. Але тут вони вже у прихованому вигляді, тому що під видом писаного закону, згідно звичаєвого права, ці останні втратили свої первісні форми, с. т. властиве позитивне значіння даних норм природного права. Вони привласнили собі первісний авторитет останніх та живуть саме по цьому, так мовити, дідівському авторитетові. Бо все раціоналістично укладене законодавство культурних країн останнього століття живе в дійсності цією внутрішньою творчою духовою силою всупереч всім зусиллям історичної школи права та позаприродної араціональності. *Закони і Статут*
спростовані такі основи підстава.

§ 83. В найновішій літературі по м/праву енергійно поширюється скептицизм щодо припустимости правничо-логічної категорії «основних норм в м/праві». Але ця теоретична полеміка проти реального стану справи є і з логічного боку зовсім неясною. О с н о в н і норми, згідно права у м/праві мають своїм правничим джерелом *necessitas* природне право. Проти нього саме вже з часів історичної школи права (100 років) ведеться із-за ворожости до раціоналізму у праві фанатична боротьба. Більшість авторів ворожих ідеї природного права обійшла питання про джерела основних прав в м/праві мовчанкою, а решта вважала, що таким джерелом є право звичаєве, залишаючи нез'ясованою саму фактичну можливість утворення звичаєвого права в його дійсному розумінню в царині м/права. І, розуміється, на підставі звичаєвого права не можна було визнавати абсолютних незмінних основних норм в м/праві. Цим же скептикам, що заперечують основну нашу тезу, треба звернути увагу на ту просту істину, про яку п р а в н и к и — *horribile dictu* — забули, а саме, що мовчазні згоди є д о г о д и і ніколи та в жадній ділянці права вони не бувають звичаєвим правом. А тут вони твердять, що звичаєве право в м/праві є мовчазні згоди! Особливо фанатично висовують таку тезу деякі найновіші письменники, прихильники т. зв. ч и с т о ї теорії права (*reine Rechtslehre*), визнаючи в науці права неминучим лише один ф о р м а л ь н о - л о г і ч н и й метод. Певна річ, що на такій підставі без уваги до реального ґрунту в житті та його даних можна вести всяку гру з видуманими гіпотезами.

§ 84. «Формально-логічний» напрям у «чистій теорії права», що претендує на переважний авторитет в «теорії пізнання» для розкриття вірного позитивізму в праві (згідно державознавстві), уґрунтовує свій науковий юридичний п о з и т и в і з м на власній чистій гіпотезі, в яку пропонує вірувати. Під таку гіпотезу цей «позитивізм» прибраний у потрібний для його наукового вигляду правовий матеріал, який склався на практиці. Наприклад, суверенітет належить лише м/праву. Від нього окремі держави отримують свої управління, «компетенції» та потрібну автономію. Над м/правом, яке надає права державам, стоїть найвище — основна норма — «*pacta sunt servanda*». В такі штучні рамці втискується єдино-цілостна система всього права у світі. Держави, як суб'єкти м/права, т. ч. позбавляються змоги

мати які-будь власні «основні права». Суверенітет їм не належить. А тому таких основних прав ні формально-логічно, ні реально за ними визнати не можна. До такого висновку прийшла ця «єдино-вірна» теорія пізнання формально-логічної методи наукового «позитивізму» в праві. Справді, визнається ними, як краєкутній камінь модний нині «принцип відносности» (релятивности). Але суверенітет м/права та гіпотеза над нею все ж визнаються абсолютними. До такої конструкції пристосовується в усіх своїх ділянках сучасне право. Неіснують суб'єктивні права, а тому їх поділ на публічне та приватне право і т. д. А тому і який-будь певний культурний зміст в нормах права та в державних і взагалі в публічно-правних установах не має жадного інтересу й значіння для цього «чистого» формально-логічного пізнання суті права і держави. Та й між останніми також не робиться жадної різниці. Тому держава просто покривається нормою права, як вищим буттям. Ця теорія не є пануючою. Але вона уявляє собою лише пікантну приправу для смаку скептиків нашого часу, що жадають будь-яких змін. Тут треба додати, що цю всеж дотепну теорію, в усіх її деталях, визначні фахівці в царині права ґрунтовно і радикально розкритикували. В усякому разі вони зробили велику прислугу тим, що викликали велику дискусію про основи права та держави, що так була потрібна.

Prof. O. Elchermann:

PRÁVNICKÁ STRUKTURA A MODERNÍ KULTURNÍ POKROK MEZINÁRODNÍHO PRÁVA.

(R é s u m é.)

Zvykové základy mezinárodního práva nalézají se v samotném kulturně-politickém životě, struktuře a zřízení státu novodobého a současného: mezinárodní právo jest neoddělitelnou složkou této kultury, jež opět by byla nemyslitelnou bez mezinárodního práva. Počátky a původní základ tohoto tvoří nepatrný počet „neměnitelných základních norem“, jež vznikají ze samotné nezbytnosti a jsou *i u s g e n t i u m n e c e s s a r i u m*, tudíž *i u s n a t u r a e*. Jiných právních základů mezinárodní právo nemá a nemůže míti. Právo zvykové nenalézá ani logického, ani praktického uplatnění v mezinárodním právu. V ovzduší kulturního pokroku nové doby, zejména XIX. i tohoto století, intenzivně stoupá mezistátní styk na základě volné a vzájemné dohody, a to v nej-různějších sborech společných zájmů; nabývá pak rázu pevné a setrvačné síly, uzpůsobené potřebami různých států. Tato zcela volná činnost, převáděná do právních forem, ve svém faktickém souhrnu sleduje docela soustavný a jednotný směr: bez jakéhokoliv zevního nátlaku tvoří z jednotlivých samostatných norem docela sjednocenou soustavu. V zá-pětí této faktické souhlasnosti bilaterálních ujednání během doby vznikají zdokonalená mezinárodní právní ujednání — „pluratorální úmluvy“,

„mezinárodní unie“ s autoritativním ústředím, totiž „Svazem národů“, vypracovaný „statut“, týkající se nových bodů mezinárodního soužití, k němuž mohou volně přistupovati jednotlivé státy. Tyto intensivní styky z různých důvodů nejsou pro státy nijak nucenými; nejsou tudíž „základní normou“ mezinárodního práva, všeobecného a obligatorního rázu. Právním východiskem aází pro tyto mezinárodně-právní styky zůstávají: volné rozhodnutí státu, jeho suverenní vůle. V pojednání tomto jsou vysvětleny ty zvláštní podmínky a formy, jimiž se mezinárodní právní řád liší od vnitrostátního právního řádu; zahrnuje se obdoba zákonodárství, soudnictví a výkonné vlády se zřetelem k mezinárodnímu řádu, konstatují se fysické znaky v celé řadě jednotlivých podobných úmluv mezi různými státy, jež reglementují partikulární normy mezinárodního práva; zdůrazňuje se rovnoprávnost těchto právních norem se zákonodárnými akty států. Zevrubněji pak se vysvětlují a podle nového soustavného řádu se zdůrazňují jednotlivé „základní normy“ mezinárodního práva.

Pokud se týče vědecké definice mezinárodního práva, autor zastává se formule, že „positivní mezinárodní právo“ je „právní řád“, souhrn norem; a to právě proto, že je souhrnem a ukončenou soustavou, nikoliv však obyčejnou snůškou nahodilých pravidel. V pojednání je dále zevrubně vysvětleno, že subjektem mezinárodního práva jsou pouze státy (primerní subjekty), resp. několik států (konvenční subjekty). Látkovou osnovou pro toto pojednání bylo výhradně pozitivní (právně platné) mezinárodní právo. V závěru tohoto pojednání se naskytují následující otázky: prameny mezinárodního práva, jeho kodifikace, mezinárodní právní organisace, a mezi těmito — Svaz národů — i instituce za účelem vyřizování mezinárodních konfliktů právního a jiného rázu.



Всесоюзоватичномъ конгресі
Андрію Івановичу Іковцеву
на добрую пам'ять
одъ автора.

